

Lidé bez přístřeší v ČR

Bc. Tomáš Jordán

Diplomová práce 2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tomáš Jordán**
Osobní číslo: **H13976**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Lidé bez přístřeší v ČR**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie v oblasti bezdomovectví, sociální práce, charitativní činnosti a reintegrace osob bez přístřeší do společnosti.
Stanovení výzkumného problému.
Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat.
Prezentace získaných výsledků výzkumu a jejich shrnutí.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BECK, Ulrich. Riziková společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7419-047-6.

HRADEČTÍ, Vlastimila a Ilja. Bezdomovství extrémní vyloučení. Praha: vydala Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ, Pavla KODYMOVÁ. Sociální práce v praxi. Praha: nakladatelství Portál, s.r.o, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. Sociální služby. Praha: nakladatelství Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Grada Publishing, a.s, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, PhD.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **7. ledna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **17. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 7. ledna 2015

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.2.2015

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato práce se zaměřuje na analýzu a popis podmínek a života občanů, kteří se ocitli bez přístřeší. Cílem této práce je přiblížit problematiku bezdomovství zejména na území České republiky. Zaměříme se hlavně na příčiny vzniku ztráty domova s poukázáním na nejčastější problémy, které jsou s tímto stavem úzce spjaty. S problémy, s nimiž se musejí takto zasažení lidé vyrovnat a snažit najít co možná neoptimálnější cestu ke zlepšení vlastních životních podmínek. V práci jsou využity všechny dostupné prostředky (rozhovory, rešerše literatury a analýza získaných dat).

Klíčová slova: ztráta přístřeší, bezdomovectví, bezdomovec, extrémní vyloučení, marginalizace,

ABSTRACT

This work focuses on analysis and description of conditions and the lives citizens, who found themselves without shelter. The aim of this work is to bring the issue of homelessness on the territory of the Czech Republic. We will focus mainly on the causes of the loss of home with reference to the most common problems, that are closely linked with this status. With the problems with which they must thus hitting people cope and try to find the most optimal way to improve the own living conditions. In the work are used all available resources (interviews, research of literature, and analysis of the acquired data)

Keywords : the loss of shelter, homelessness, homeless, extreme exclusion, the marginalization.

Děkuji vedoucí své diplomové práce doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, PhD, za cenné připomínky, které mi poskytla, a za její vstřícný přístup. Děkuji všem lidem bez domova, kteří byli ochotni podělit se o vlastní zkušenosti se ztrátou domova. Děkuji také celé své rodině za umožnění studia, trvalou podporu při něm a především za vytvoření opravdového domova.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 LIDÉ BEZ DOMOVA – SOUČASNÝ STAV	13
1.1 VYMEZENÍ POJMU BEZDOMOVECTVÍ.....	13
1.2 TYPOLOGIE BEZDOMOVECTVÍ.....	15
1.3 ETIKETIZACE BEZDOMOVECTVÍ	16
1.4 EXOGENNÍ A ENDOGENNÍ FAKTOR	18
1.5 PSYCHOSOCIÁLNÍ A SOMATICKÉ NÁSLEDKY BEZDOMOVECTVÍ	19
1.6 SOCIÁLNÍ EXKLUZE A IZOLACE	20
1.7 ZVLÁDÁNÍ ZTRÁTY DOMOVA	22
1.7.1 Rezilience	22
2 SOCIÁLNÍ ZAŘÍZENÍ A SLUŽBY POSKYTOVANÉ LIDEM BEZ PŘÍSTŘEŠÍ.....	25
2.1 SOCIÁLNÍ SLUŽBY	25
2.1.1 Sociální služby zaměřené na prevenci.....	27
2.1.2 Sociální služby zaměřené na uspokojování základních potřeb	28
2.1.3 Sociální služby zaměřené na soběstačnost a reintegraci do společnosti	30
2.2 SOCIÁLNÍ ZAŘÍZENÍ	31
2.2.1 Nízkoprahová denní centra.....	32
2.2.2 Noclehárny	33
2.2.3 Azylové domy	34
3 ODLIŠNOSTI V BEZDOMOVECTVÍ MUŽŮ A ŽEN	36
3.1 JEDNOTLIVÁ SPECIFIKA POTŘEB DÍVEK A ŽEN	36
3.2 AZYLOVÉ DOMY PRO ŽENY A MATKY S DĚTMI	38
3.3 ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB BEZ PŘÍSTŘEŠÍ	40
3.4 POZNATKY ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	43
4 STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO CÍLE	44
4.1 DÍLČÍ CÍLE - VÝZKUMNÉ OTÁZKY (DÁLE JEN VO):	44
4.2 POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR.....	45
4.3 SEZNAM KLADENÝCH OTÁZEK:.....	45
4.4 DOTAZOVACÍ TECHNIKA, SBĚR DAT (ROZHOVORY).....	46
4.5 SEZNÁMENÍ S VÝZKUMEM	47
5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	49

5.1	VO č. 1: PŘÍČINA BEZDOMOVECTVÍ – HLAVNÍ SPOUŠTĚČ?	49
5.1.1	Příčina ztráty domova.....	49
5.1.2	Možnost prevence	49
5.1.3	Postoj rodiny – nejbližších	50
5.2	VO č.2: JAKÝ JE REŽIM JEJICH DNE?.....	50
5.2.1	Místo pobytu	50
5.2.2	Náplň dne	50
5.2.3	Spánkový režim.....	51
5.3	VO č. 3: JAKÝM ZPŮSOBEM OBSTARÁVAJÍ STRAVU ?	51
5.3.1	Jídlo a pití.....	51
5.3.2	Alkohol.....	51
5.3.3	Finanční prostředky.....	52
5.3.4	Zaměstnání – práce.....	52
5.4	VO č. 4: JAKÝM ZPŮSOBEM SI ZAJIŠŤUJÍ HYGIENU?.....	52
5.4.1	Osobní hygiena.....	52
5.4.2	Zdravotní stav.....	53
5.4.3	Lékařský dohled	53
5.5	VO č. 5: ŽIVOT PO SEXUÁLNÍ STRÁNCE?	53
5.5.1	Partner	53
5.5.2	Potřeba sexu	54
5.5.3	Pohlavní choroby.....	54
5.5.4	Bezpečný sex	54
5.6	VO č. 6: JAKOU MAJÍ PŘEDSTAVU O SVÉ BUDOUCNOSTI ?	54
5.6.1	Budoucnost.....	54
5.6.2	Víra v lepší život – životní cíl.....	55
5.6.3	Pomoc v životní situaci	55
6	SHRNUTÍ VÝZKUMU.....	59
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	65
	SEZNAM OBRÁZKŮ	66
	SEZNAM TABULEK.....	67
	SEZNAM GRAFŮ	68
	SEZNAM PŘÍLOH.....	69

ÚVOD

Pro diplomovou práci bylo zvoleno téma „Lidé bez přístřeší – bezdomovectví“. Zásadním důvodem pro výběr uvedeného tématu je ta skutečnost, že jak vyplývá z průzkumů veřejného mínění sondujících stav vědomí občanů v této oblasti, respondenti jsou velmi málo, popřípadě nedostatečně nebo zkresleně informováni o této závažné problematice, či dokonce nejsou o ní informováni vůbec. Důsledkem je pak ten fakt, že jevy související s daným fenoménem jsou většinou členy společnosti podceňovány, a není proto o ně projeven dostatečný zájem, který si nepochybně zaslouhují. V konečném důsledku to vede k téměř úplnému nezájmu o občany, kteří se, a to ne vždy vlastní vinou, ocitli na samotné periférii společnosti. V řadě případů se však takovýto lidé dostali do stavu životní nouze tkvící v tom, že jsou bez řádného přístřeší anebo úplně bez jakékoliv možnosti bydlení. Nedisponují žádnými, popřípadě zcela minimálními finančními prostředky, nejenom vlastní nedbalostí, ale velmi často rovněž proto, že současná společnost není schopna vybudovat efektivní sociální síť korespondující s právními normami, které by tak byly schopny její členy nacházející se v kritické životní situaci zachytit. K tomu je zapotřebí uvést, že občan v postavení bezdomovce je daleko více ohrožen a podléhá snadněji negativním společenským jevům, jakými jsou např. četné druhy závislostí (alkoholismus, drogy aj.).

S ohledem na uvedené konstatování není však vyloučeno, že s podobnými problémy se bude muset ve svém životě vyrovnávat řada lidí, i když si to doposud vůbec nepřipouštěli. Lze i připomenout, že do někdy neřešitelné situace přivádějí lidi exekuce, jejichž hrozba se nad nimi vznáší jako Damoklův meč. Velmi často o této hrozbě nemají sebemenší tušení nebo ji bezdůvodně nezodpovědně a trestuhodně podceňují. Exekuce přitom vedou nejen k zadlužení jednotlivce, ale dokonce až ke ztrátě střechy nad hlavou celých rodin dlužníků. V průběhu mého povolání se mně naskytla příležitost poznat způsob života a prostředí lidí bez domova. Při konfrontaci s životními osudy těchto osob jsem si uvědomil, jaké jsou skutečné lidské životní hodnoty a jaký je jejich hierarchie. Na podkladě tohoto srovnání jsem modifikoval svůj náhled na život těchto lidí a na jejich postavení ve společnosti a vztah společnosti vůči nim. Během praktické činnosti v rámci služby jsem se zároveň přesvědčil, jak je tíživé a deprimující žít s etiketou bezdomovce. V posledním období, obzvláště pak s nástupem 21. století dochází k nárůstu počtu lidí bez přístřeší, což je alarmující skutečnost, která vede k celospolečenskému problému. Na řešení tohoto problému by měly být zainteresovány hlavně kompetentní státní orgány, ale také nestátní organizace

charitativního typu. O závažnosti dané problematiky by měla být fundovaně a detailně, srozumitelnou formou vyrozuměna co nejširší veřejnost. V současné době dochází k předávání informací jen útržkovitě, a to zejména formou bulvárními médii, které jednotlivé informace vytrhávají z kontextu. Přitom však jen na základě komplexních informací může dojít k pochopení a následnému přijetí vhodných opatření tohoto problému. Je společensky neúnosné odvracet se od tohoto citlivého problému, přehlížet jej nebo jej dokonce bagatelizovat. K tomu, aby mohla být přijata adekvátní efektivní opatření v problematice bezdomovectví musí být provedeny podrobné a hluboké analýzy a rovněž je nutné využít poznatků a zkušeností, které mají s danou problematikou jiné vyspělé země.

V této diplomové práci si klademe za cíl především co nejvíce přiblížit problematiku bezdomovectví veřejnosti, aby si snad každý člověk mimo jiné i uvědomil, jak je snadné se stát bezdomovcem. Nechceme však, abychom zde popisovali příčiny bezdomovectví - ty jsou všeobecně známé a v dnešní konzumní společnosti snadno pochopitelné. Spíše se chceme zaměřit na problémy a potíže, které bezdomovectví přináší a v neposlední řadě se snažit navrhnout adekvátní řešení pro některé vzniklé situace, jež by mohly zmírnit utrpení lidí bez přístřeší. V praktické - empirické části bude proveden kvalitativní výzkum, který budeme praktikovat pomocí strukturovaných rozhovorů s jednotlivými osobami, jež se ocitly v nuzné situaci bez přístřeší. Tyto rozhovory budou následně vyhodnoceny a zpracovány za pomoci metody tzv. otevřeného kódování. Výsledek výzkumu by tak posléze mohl posloužit jako základ nebo řekněme návod k nastínění vhodných opatření a kroků, které by měla naše společnost, vyznávající ve své většině žel konzumní způsob života, přijmout s ohledem na svoji budoucnost.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 LIDÉ BEZ DOMOVA – SOUČASNÝ STAV

Dnešní společnost se neskládá z atomizovaných jedinců, kteří by se díky své izolaci stali snadným cílem vnějších tlaků a mohli by být tvarováni dle libosti potřeb neosobních aparátů manipulace a moci. I dnes ve svém životě lidé udržují spousty meziosobních kontaktů. Stále existuje rodina, pouta přátelství a sousedská výpomoc. Většinovým typem společnosti se nestal bezprizorní člověk či bezdomovec, přestože těchto nešťastníků spíše přibývá. Zároveň je však zřejmé, že komunitní soužití, či jeho pozůstatky nejsou pro fungování moderní společnosti nijak podstatné. Tato moderní společnost umí po stránce ekonomické, mocenské i sociální reprodukovat nezávisle na nich. Například lidé žijící ve městech nemusejí řešit, žádné skutečné problémy, jenž by je činili na sobě závislými. Přesto nárůst bezprizorních jedinců v dnešní výkonové společnosti je alarmující. (Keller, 2013, s. 44)

1.1 Vymezení pojmu bezdomovectví

Bezdomovectví se ukazuje, jako extrémní projev vyloučení ze společnosti. Jsme s ním konfrontováni často asi jen z neznalosti nebo právě proto, že nás zrovna obtěžuje. Odmítáme se jím zabývat a nepochopitelně je ztotožňujeme už s navyklym stereotypem povalečů a tuláků. Emoční negativní projevy a do značné míry nepochopitelná slepota ke stavu krajní nouze části našich spoluobčanů ukazují, jak obtížné bude přesvědčit zodpovědné - kompetentní představitele našeho státu, naši veřejnost a v neposlední řadě sdělovací prostředky o nutnosti vypořádat se s tímto fenoménem. Vždyť úplné a hluboké poznání tohoto problému je nejlepší zbraní, jak s ním úspěšně bojovat. Bezdomovectví není věcí individuálního výběru, jak mnozí tvrdí. Sociologové vědí, že bezdomovectví je část sociálního procesu, důsledek kontinuálních sociálních a ekonomických sil vedoucích až k samotným sociálním strukturám, jakými jsou trh práce, trh s byty, výchova, vzdělávání, rodinné struktury. Dalším klíčovým rysem bezdomovectví je jeho relativní charakter, především vůči obecným standardům a podmínkám společnosti jako takové. Konečně charakteristickým a těžce definovatelným rysem je skutečnost, že bezdomovectví by mělo být posuzováno už ve svých příčinách, nežli v důsledcích, raději je nutno prosazovat spíše prevenci než represii. Jakákoli statistika a její údaje mohou snadno podcenit šíři fenoménu bezdomovců na jednotlivých úrovních. Pro porozumění celému spektru problému je třeba pomyslet na všechny osoby, které se v tomto okamžiku ocitají mimo kruh veřejných služeb, pomyslet na chu-

dobu, problémy pracovních míst, které jsou pro tyto osoby naprosto nedosažitelné. (Hradecký I. a V., 1996, s. 34)

Jak přesně definovat bezdomovectví? Každá definice by byla ve svém obsahu vágní a posunovatelná. Výroky, že bezdomovec je někdo, kdo ztratil nebo opustil svůj domov, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města je nepřesný a nedostatečný. Stejně tak působí výroky, že jsou to lidé spící v papírových krabicích na ulici. Zároveň veřejnost chápe zřetelněji než v jiných případech bezdomovce jako chudobné a chudobu si spojuje přímo s kriminalitou, alkoholismem, nedostatkem vůle a ignorováním sociálního řádu společnosti.

Taková definice by byla oboustranně riskantní:

- a) vyloučí někoho, kdo je jakkoli marginální
- b) zahrne všechny služby na sociálním poli

Navíc by také taková definice pracovala pouze se zjevnými bezdomovci a naprosto by opomenula bezdomovce potenciální či skryté. Bezdomovectví není v Evropě novým fenoménem, novým prvkem je však prudký nárůst bezdomovců a také změna jejich skladby. Odhad počtu bezdomovců je velmi obtížný, předpokládá se, že v zemích EU jich bude kolem 3 milionů. (Mareš, 1999, s. 58)

Bezdomovectvím, jsou nejvíce ohroženi lidé, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, hendikepovaní, senioři, lidé závislí na životě v institucích a příslušníci některých etnických skupin. Ztrátou domova jsou více ohroženi muži než ženy a lidé spíše starší než mladí. Takovým typickým příkladem českého bezdomovce je minimálně dva roky nezaměstnaný čtyřicetiletý Róm. Ženy mezi bezdomovci tvoří podstatně menší podíl, je to dáno hlavně tím, že mají bohatší sociální síť a jsou schopny většinou vytěžit všechny její zdroje nebo se v krizi obrátit na někoho, kdo jim pomůže. Mezi bezdomovci často najdeme lidi, kteří jsou závislí na návykových látkách. V této skupině je příznačná závislost na alkoholu, a to ať již jako primární příčina, či sekundární, jež vznikla až během života na ulici. Přesto však závislost není problémem většiny bezdomovců. (Matoušek a kol., 2005, s. 316)

1.2 Typologie bezdomovectví

Asi nejčastějším a nejvystižnějším je řazení bezdomovectví do tří typů:

- a) Zjevné
- b) Skryté
- c) Potencionální

Nejviditelnější část bezdomovecké populace tvoří skupina **zjevných** bezdomovců. Jedná se o lidi žijící na nádražích, ulicích, patří sem i ti co vyhledávají ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech nebo noclehárnách připravenými charitativními organizacemi. Tito však reprezentují jen část obyvatel bez trvalého bydliště. Být bez přístřeší, mít třeba jen fiktivní trvalé bydliště, život na ulici souvisí s extrémním nedostatkem financí a prostředků. Pro jedince může být tato situace daná na celý život. Všichni zjevní bezdomovci vyvolávají u ostatní části populace shodnou reakci – bezradnost, nemohoucnost zrušit to, co je „problém.“ Bezdomovci společensky diskvalifikovaní ztrácejí vazby se svými rodinami a vzdalují se tak i vazbám administrativním. Ocitají se v bludném kruhu a ztrácí důvěru v sama sebe. Velmi malý počet bezdomovců odmítá zcela jakoukoliv pomoc a nejčastěji končí na nádražích, přepravních kontejnerech, opuštěných objektech. To vše s vědomím, že tyhle brlohy jsou pro ně nejisté a nebezpečné, přesto však raději využívají prostoru svobody. Větší města tak často ve vlastním zájmu zřizují sociální služby právě v blízkosti u nádraží. (Hradecký, 1996, s. 37)

Pod pojmem **skrytých** bezdomovců se jedná o osoby bez přístřeší, kteří se z nějakého, jen jim známého důvodu se neobrací na charitativní nebo veřejné služby, aby našli nocleh. Odhaduje se, počet těchto osob je poměrně velký, a to především v regionech, kde nabídka služeb není dostačující. Jedná se o další skupinu bezdomovců, jenž často mění místo svého dočasného útočiště. Většinou přespávají ve starých vyřazených automobilech, squatech, výměnících či stanech. Na zimu tato místa opouštějí a zpravidla se dožadují pomoci v místech, kde tak činní bezdomovci zjevní. Ne však každému je vyhověno, protože i tato zařízení mají své omezené kapacity. Mezi tyto se řadí lidé nejčastěji propuštěni z psychiatrických zařízení, z výkonu trestu. Dost velká část zjevných či skrytých bezdomovců se rekrutuje z řad chovanců dětských domovů. Mladí lidé po dovršení věku 18 let bývají často nepřipraveni na samostatný život, chybí jim vzdělání, nemají zázemí, nejsou materiálně

zajištění. Zákonitě se pak stávají členy rozmanitých skupin, kterými jsou manipulováni a vydírání. (Hradecký, 1996, s. 41)

Mezi **potencionální** bezdomovce se řadí osoby, jejichž potřeby nejsou úřadům známe nebo jen částečně. Žijí v rozdílně těžkých životních podmínkách, ve kterých mají potíže osobního charakteru, problém udržet si byt. V zemích EU tato situace postihuje asi 10% populace. Do této kategorie se řadí i ti, kteří čekají na propuštění z vězení, z dětských domovů či jiných ústavů. (Hradecký, 1996, s. 41)

1.3 Etiketizace bezdomovectví

Etiketizační teorie - jejími hlavní představiteli jsou: G. H. Mead, Kitsuse, Becker, Lemert

Teorie etiketizace (labelling - nálepkování, label – z angl. značka, nálepka) vychází z teze, že lidská identita se vytváří v procesu vzájemné interakce člověka s ostatními lidmi ve společnosti. V rámci symbolického interakcionismu se vychází z analýzy jazyka a významů symbolů, které jsou užívány v procesech mezilidské interakce. Zdůrazňuje tedy proces vytváření rolí zejména prostřednictvím sociálního očekávání a etiketizace (labellingu – nálepkování). Takovému nálepkování jsou zcela logicky vystaveni bezdomovci – lidé žijící na ulici. Většina lidí jedná často deviantním způsobem. Jde o to, jak na toto jednání reaguje okolní společnost respekt. sociální prostředí. V jednotlivých případech sociální prostředí označuje odchylné chování za deviantní. Takové označení pak zvyšuje pravděpodobnost, že takto označený jedinec bude jednat i v budoucnu. Žije totiž pod tlakem sociálního očekávání, že bude stejně jednat do značné míry tímto (deviantním) způsobem. Proces etiketizace se tak opakovaně navrácí a jako důsledek může být iniciace nebo rozvoj deviantní životní dráhy. Deviace v sociálním prostředí je tedy výtvořem tlaku sociální skupiny. Tato sociální skupina prostřednictvím tvorby pravidel i způsobem jejich uplatňování vytváří předpoklady pro odlišení normálního a deviantního. V teorii etiketizace se klade důraz na rozlišování porušení sociální normy, které je faktem objektivním, a deviací, která vzniká faktem sociálního vnímání a hodnocení. Takový přístup si spíše než teorie rolí všimá odci-zující intervence autoritativních státních institucí (sociální pracovníci, lékaři, policie, učitelé). Jeho slabší stránkou je však to, že nenabízí žádné způsoby, jak měnit charakteristiky a postoje chování, které souvisely se vznikem problému. Nezabývá se vůbec primárními

podněty, které vedly ke vzniku problémové situace. Jeho hodnota je především v tom, že upozorňuje, jak se různé zejména oficiální instituce, mohou podílet na sociální konstrukci problému. Snaží se podněcovat pracovníky v pomáhajících profesích, aby nepodlehli tendenci k jejich stigmatizaci a značkování klientů. (Keller, 1997, s. 72, Hrčka, 2001, s. 26)

Sociální deviace z hlediska bezdomovectví

Bezdomovectví můžeme považovat za sociální deviaci z několika důvodů. Životní styl osob bez domova se podstatně odlišuje od obecně přijmaných norem společnosti, a tím tak představuje odchylku od akceptovatelné normy. Jejich životní situace jim neumožňuje dodržovat několik obecně akceptovaných norem. Tímto jsou myšleny většinou hygienické návyky, znesnadněný přístup ke zdravotní péči, velký počet z nich není schopen se napojit na sociální síť a mají blízké kontakty s patologickými sociálními jevy. Pro osoby bez přístřeší je typické to, že nemají možný přístup i k dalším zdrojům, které jsou pro společnost naprosto běžné (právní pomoc, kultura, vzdělávání apod.). (Igariová, Sobek, 2013, s. 78)

Bezdomovectví je sociálně patologickým fenoménem, který s sebou nese především negativní společenské jevy (úroveň vzdělanosti, problémy v rodině, problematiku kriminogenního prostředí apod.). Osoby bez domova jsou stigmatizovány stejně často jako chovanci různých zařízení, např. dětských domovů, výchovných ústavů pro mladistvé či věznic. Odmítnutí osob bez přístřeší se objevuje převážně u osob mladší generace, od lidí s lepší životní úrovní a s vyšším vzděláním. Větší pochopení pro tyto lidi mají osoby starší, s nižším vzděláním, s bohatými životními zkušenostmi a s průměrnou životní úrovní. V posledních letech dochází ke změně systémů hodnot u jedinců a dochází k poskytování sociální pomoci v podobě různých fondů či nadací. Zajímavé je, že zájem je orientován převážně na osoby s psychickým či fyzickým handicapem, na děti v tíživých životních situacích a podobně. V oblasti problémových skupin, mezi které se řadí i lidé bez přístřeší, je sociální pomoc poskytována převážně jen neziskovými a církevními organizacemi, které spojuje společná víra. Bezdomovectví považujeme za výsledkem psychosociálního selhání, jež je spojeno se ztrátou běžných společenských a životních rolí a v neposlední řadě úpadkem společenské prestiže. Bezdomovectví je součástí širokého procesu marginalizace, kdy osoby bez přístřeší nejsou schopny participovat na způsobu života, který je pro většinu naší populace běžným standardem. Tyto osoby nemají ke společnosti žádné vazby, a zůstávají

tak izolovány na okraji společnosti. Sociální deviace je vnímána tady jako volba jiné varianty než je běžné.

Mezi veřejností jsou převládající názory na osoby bez přístřeší velmi **negativní**. Většina je považuje za „flákače“ s negativním postojem vůči všemu a bez jakéhokoliv zájmu o práci. Mnoho lidí má sklony porovnávat finanční a sociální situaci mezi Romy, důchodci a osobami bez přístřeší. Finanční podpora ze strany státu přijde spoustě občanům nepochopitelná a nespravedlivá. Mnozí lidé jsou přikloněni myšlence vyřešení tohoto problému zavíráním osob bez přístřeší do věznic, ústavů nebo úplným vysídlením těchto osob mimo města. (Štěchová, Luchtáková 2008, s. 49)

1.4 Exogenní a endogenní faktor

Ke vzniku sociálního jevu bezdomovectví mohou přispět typické dva faktory, a to jak objektivní tak i subjektivní. Objektivní příčiny bezdomovectví se připisují nejčastěji k systémové chybě, kdy osoba bez domova je obětí. Subjektivní příčiny poukazují zase na nepříznivé jedincovy vlastnosti. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 28)

K **objektivním faktorům** můžeme přiřadit společenské poměry, míru nezaměstnanosti, sociální politiku státu, stav legislativy či míru a charakter migračních procesů atd. (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 29) Takové faktory jsou ovlivňovány také danou kulturní vyspělostí jednotlivé země. Objektivní faktory zpravidla působí na sociálním vyloučením a boj s nezaměstnaností na posilování vzdělanosti, ne rovnost žen a mužů, kriminalitu apod. Dalo by se tedy říct, že se jedná o faktory, které lze jen stěží ovlivnit. (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 44)

Subjektivní faktory se rozdělují na další čtyři faktory, a to na institucionální, materiální, osobní a vztahové. Za nejdůležitější z těchto faktorů považujeme faktor vztahový a materiální.

Vztahové faktory znázorňují změny v rodinné struktuře, tzn. změny ve vztazích manželů, změny mezi dětmi a rodiči, násilí v rodině, sexuální zneužívání apod. (Kraus, Hroncová a kol., 2010, s. 33) K příčinám bezdomovectví, docházejícím již v dětství, patří hlavně syndrom CAN, neboli syndrom zneužívaného a týraného dítěte. Syndrom CAN představuje bezohledné a necitlivé chování k dítěti, jeho využití nebo podřízení k uspokojení některých z potřeb dospělého. Na jakékoliv formy týrání či zneužívání může následovat jako reakce

toulání nebo útěk. Riziko u dospívajících osob spočívá především v tom, že si mohou na tento způsob života navykнуть, a tento povede s velkou mírou pravděpodobnosti k bezdomovectví. (Vágnerová, 2004, s. 54) Osoby bez přístřeší mohou o svůj domov přijít také z důvodu rozchodu či rozvodu se svou manželkou, popřípadě partnerkou. Další příčinou bývá často domácí násilí, závislost na návykových a omamných látkách apod. (Kratochvíl, 2006, s. 22)

V životě člověka představuje práce nezastupitelnou úlohu. Zrovna práce je podmínkou důstojné existence člověka, čímž nám přináší nejen pocit seberealizace, ale také materiální prospěch a společenskou prospěšnost. Díky práci navazujeme mnoho sociálních kontaktů a uspokojujeme potřeby svého sebeuplatnění, sebeúcty a seberealizace. V průběhu plnění pracovních úkolů dochází k rozvíjení osobních schopností, a tím i k dalšímu zdokonalování se v příslušném oboru. Z pohledu duševní hygieny během výkonu práce dochází k odčerpání přebytečné tělesné a duševní energie. S dlouhodobou nezaměstnaností se často vyskytuje problém sociálně patologických jevů (kouření, omamné a psychotropní látky, častější konzumace alkoholu a to ve velkých dávkách, vyšší spotřeba léků a rostoucí nemocnost a zvýšená sebevražednost). (Buchtová, 2002. s. 37)

Autoři Hradečtí vytvořili výčet rodin, které se mohou stát potenciálně osobami bez přístřeší. Jedná se o rodiny s dospělými alkoholiky, se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi, se členy závislými na drogách, se členy s psychickou poruchou, s dospělými či mladými delikventy, s mentálně retardovanými dětmi, se zneužívanými či týranými ženami, se zanedbávanými nebo týranými dětmi, rodiny svobodných matek, a dále rodiny, romské, migrantů, rekonstruované, a rodiny hledající azyl. (Hradecký, Hradecká, 1996, s. 43)

Faktory materiální nejčastěji představují ztrátu zaměstnání, bydlení, finančního zabezpečení, majetku apod. (Kraus, Hroncová a kol., s. 71)

1.5 Psychosociální a somatické následky bezdomovectví

Mezi nejčastější důsledky způsobu života osob bez domova řadíme psychiatrické či psychické změny, somatické problémy desocializaci, různé poruchy psychického rázu a onemocnění.

Psychiatrická a psychická onemocnění se projevují v důsledku dlouhodobého života na ulici, a to především díky užívání alkoholu či jiných omamných látek. Psychiatrické onemocnění se vyskytuje u lidí žijících na ulici a je o dost vyšší než u běžné populace. Velmi často se objeví **komorbidita**, což značí výskyt více onemocnění u jednoho jedince. Co se pohlaví týče, bývají nalézány specifické rozdíly psychiatrických poruch mezi ženami a muži. U žen se objevují afektivní poruchy a schizofrenie, zatímco u mužů často převažují poruchy kvůli alkoholu či jiným drogám. (Vágnerová, 1999, s. 72)

Desocializace osob bez přístřeší se projevuje ve více rovinách. Desocializací myslíme společenskou izolovanost, ochabování kontaktů s okolním prostředím a zánik sociálních vazeb. Lidé bez přístřeší díky dlouhodobému žití na ulici nemívají trvalé a pevné citové vazby. Takoví jedinci postupně ztrácí sociální a morální návyky, a stávají se tak jen těžko začlenitelnými do většinové společnosti. (Vágnerová, 1999, s. 72)

Důsledkem způsobu života osob bez přístřeší je také **somatické chátrání**. Osoby bez přístřeší téměř vůbec nedodržují základní osobní hygienu. To se děje na základě ztráty motivace, a zároveň díky horší dostupnosti hygienických zařízení. O životosprávu se nestarají vůbec. Jejich stravování bývá nepravidelné, většinou jedí to, co se jim zrovna podaří sehnat. Jejich trávení a zažívání je navíc zhoršováno přítomností kouření a neustálým popíjením alkoholu. (Vágnerová, 2004, s. 73)

1.6 Sociální exkluze a izolace

Tyto pojmy vyjadřují především objektivní stanovisko fenoménu bezdomovectví. Sociální vyloučení se vymezuje jako proces, ve kterém jsou skupiny osob i jednotlivci zbavováni přístupu k potřebám nezbytnými pro zapojení se do sociálních a ekonomických společenských aktivit jako celku. Primárním důsledkem chudoby je sociální vyloučení související s nimi různé formy diskriminace a v neposlední řadě nízké vzdělání. Takové sociální vyloučení se projevuje například v dlouhodobou nezaměstnaností, životem v ghettech, popř. slumech, závislostí na sociálních dávkách a výskytem rozmanitých podob sociálně patologických jevů. (Mareš, 1999, s. 58)

Z tohoto důvodu někteří autoři poukazují jako na nezbytné „*Spolupracovať s jednotlivými poskytovateľmi sociálnych služieb v rámci sieťovania sociálnych služieb, kvality poskytovaných sociálnych služieb*“. (Haburajová Ilavská, 2010, s. 137).

Jedinci sociálně vyloučení se velmi často adaptují na situaci danou změnou hodnot v životě. Je to situace kdy přestávají plánovat budoucnost, zvýšeně trpí pocity bezmocnosti a beznaděje. Nabývají přesvědčení, že se staly „hříčkou“ osudu a zlepšit nebo ovlivnit svoji situaci nijak nemohou. Bezdomovectví je nepochybně formou krajního vyloučení ze sociální společnosti a je projevem extrémní chudoby. Bezdomovci jsou lidé, kteří ztratili (nebo ani nikdy neměli) bydlení, sociální postavení a rodinné zázemí. Přičemž nejvíce viditelnou část chudých představují právě bezdomovci. Paradoxem je, že bezdomovci v oficiálních statistikách tvoří skrytou tj. nevidovanou část. Důvodem je, že často nepožádají z vlastní neznalosti i nekompetence o sociální dávky a nevyužívají sociálních služeb. Dalším důvodem je nesnadná definovatelnost pojmu bezdomovec. Mareš uvádí v odkazu na německé prameny, že takový typ skryté chudoby je běžný např. na venkově, kde je obava ze stigmatizace. (Mareš, 1999, s. 58) Subjektivní chudoba, materiální deprivace a výše příjmu je v České republice velká a to na úrovni zemi s nejvyšší příjmovou chudobou. Na pracovním trhu je toto postavení určující jak objektivní příjmovou, tak pro subjektivní příjmovou chudobu a materiální deprivaci.

V ČR v průměru zjišťujeme asi šestiprocentní podíl příjemců dávek sociální péče s ohledem na počet domácností. Problematika subjektivního prožívání chudoby je v zemích Evropské unie za posledních deset let v popředí zájmu společenských věd, protože totiž úzce souvisí s cílem dosažení vysoké sociální pospolitosti. (Mareš, 1999, s. 59)

Podle Haburajové Ilavské, je potřeba *“spolupracovať s orgánmi správy Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, Úradom vlády Slovenskej republiky pri príprave nových legislatívnych opatrení v rámci pripomienkového konania”* (Haburajová Ilavská, 2010, s. 138)

Stejná potřeba spolupráce s orgány státní správy existuje i v České republice. Příčinami a důsledky sociální exkluze a sociální inkluze v české společnosti se podrobněji zabývá publikace kolektivu autorů (Sirovátka, Kofroň, Rákoczyová, Hora a Trbola) z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Sociální inkluzi a sociální exkluzi ukazuje kniha současně jako vnitřně provázaný proces interakce mezi jedinci, sociálními skupinami a společenskými systémy a proces, který zahrnuje aspekty kulturně-historické, národnostní, sociálně - ekonomické, politické a etické. Vedle obecných otázek, zabývajících se příčinami a důsledky sociální exkluze a sociální inkluze patří ke klíčovým tématům knihy především sociálně ekonomické faktory, které autoři považují z pohledu zkoumaného tématu za klíčové: marginalizace na trhu práce, nezaměstnanost, chudoba, materiální deprivace,

ale i utváření identity národnostních menšin a možnosti politických strategií podpořit procesy sociální inkluze v České republice. (Sirovátka a kol., 2005, s. 43) „*Zlepšenie kvality výskumov a ich prehľbovanie do oblastí, kde chýba poznanie problémov a kauzálnych vzťahov v oblasti bezdomovectví*“ (Haburajová Ilavská a Baková, 2012, s. 67) Problematikou výzkumu bezdomovectví se zabývá také i několik odborných pracovišť na Slovensku. (Beňová, 2008, Haburajová Ilavská a Baková, 2012, s. 68)

1.7 Zvládání ztráty domova

Slovník spisovné češtiny (2003) jako jeden z významů slova zvládat uvádí „mít schopnost něco překonat, zdolat“. Na sloveso pomoci lze rovněž pohlížet z více úhlů, vzhledem k záměrům výzkumu jsou však vhodné především významy „způsobit úlevu, zlepšení“, dále „zbavit nepříjemností“, ale i „umožnit dostat se někam, odněkud“, protože najít východisko z tíživé situace je vlastně naším cílem. Kombinaci slov výzkumné otázky „pomáhá zvládat“ tedy chápu v této práci především jako souhru vnitřních a vnějších zdrojů, které mají schopnost způsobit úlevu a zlepšení v obtížné situaci a v optimálním případě vést až k objevení nového a kvalitnějšího života. (Matoušek, 2003, s. 315)

O tom jak je člověk odolný zvládat tíživé životní situace bude pojednávat kapitola o rezilienci (rezilience = odolnost). Rezilience zkoumá odolnost jedince vůči náročným životním situacím a to co mu pomáhá je snáze překonat.

1.7.1 Rezilience

Během života se setkáváme se spoustou krásných, ale i naopak velmi těžkými situacemi. Často si klademe otázku jak je vůbec možné, že někdo jimi projde snáze, dokonce mu třeba paradoxně pomohou k osobnímu rozvoji a růstu. Proč pro jiného se podobná situace stane téměř nezvladatelnou? Do této polemiky se pokouší vnést více světla tzv. resilienční přístup, v jehož středu zájmu není otázka „Co a proč se stalo špatně?“, ale ptá se „Proč se něco nestalo?“ (Šišláková, Seibel, Smutek, Truhlářová, 2010, s. 124)

Někteří autoři jako je např. Frankl, posuzují situaci lidí bez přístřeší v porovnání s lidmi, kteří si prošli zcela nelidskými podmínkami koncentračních táborů. Přitom se zaměřují na otázky jako: Jak je možné, že lidé dokázali přežít v tak krutém prostředí? A jak je možné,

že i dnes je člověk schopen přežít v tak složitých velmi často až nehumánních podmínkách?

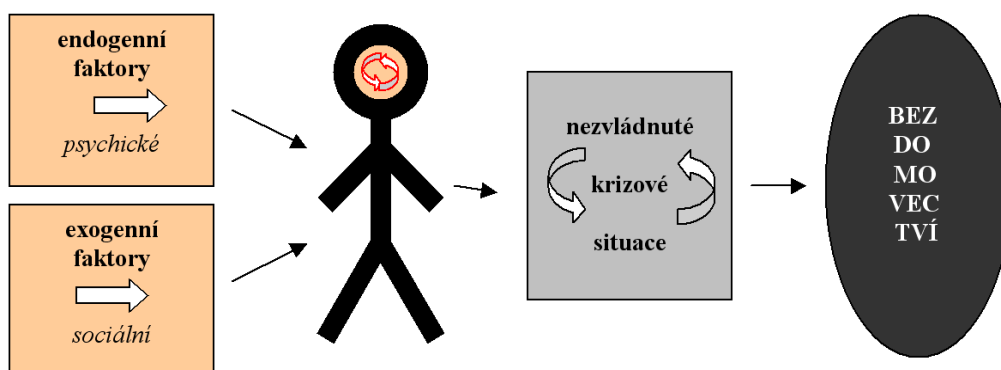
Frankl (1996) ve své knize „...A přesto říci životu ano“ čtenáře seznamuje s psychologií koncentračního tábora a jednotlivými stádii, kterými si obvykle vězni procházeli. Počínajícím šokem a zvědavostí (Zvládnou to? Přežijí?) až po relativní apatii, vnitřní otupenost a umírání. Popisuje, že ti, kdo přežili, nebyli ti nejsilnější jedinci, ale často lidé s obrovskou nadějí uvnitř a zaměřeností na cíl. Píše o deformaci osobnosti. Jde o svobodné rozhodnutí a postihuje zrovna ty, kdo žádnou vnitřní oporu neměli. Kdo si připustil pád, ten padl. Nachází se zde souvislost, že lidé koncentračního tábora také přišli fyzicky o domov. Z tohoto pohledu mohou být Franklovy zkušenosti a poznatky do určité míry brány jako inspirativní i pro pochopení světa lidí bez přístřeší. V náročných životních podmínkách se pohybují obě skupiny a vyvolávají otázky, co těmto lidem pomáhá zvládat takovou situaci, co podporuje, nebo naopak zabraňuje upadání jejich osobnosti a je-li možné se nechat příliš ovlivnit okolním drsným prostředím.

Rezilience však není zkoumána pouze ve vztahu k přítomnosti nebo minulosti, jak se jedinec v tu danou chvíli vyrovnává s těžkou situací nebo co mu jí pomohlo projít bez větší újmy. Vztahuje se rovněž k budoucnosti, k možnostem, jak předejít nepřízni. Dle Paulíka se tak pod pojmem odolnost skrývají následující schopnosti: „*schopnost klást odpor a odolávat tlakům v širokém rozsahu bez závažnějšího narušení funkce systému a volit optimální vzorce interakčního chování, schopnost rychlé, pružné regenerace systému a schopnost změny systému (osobnosti) spočívající ve využití získaných zkušeností, případně nově osvojených poznatků a dovedností ve stresové situaci k zvládnutí situací příštích*“. (Paulík, 2010, s. 102)

Šolcová píše: „*hlavní obsahovou charakteristikou hardiness (odolnosti) je schopnost tvrdě a usilovně bojovat vlastními silami se všemi obtížemi, se kterými se v životě setkáváme*.“ Osobnosti s vysokou úrovní hardiness se věnují vykonávané činnosti naplno. Jsou přesvědčeny, že události svého života ovlivnit mohou a nevnímají destruktivně změny ve svém životě. Naopak spatřují v nich podnět k dalšímu vývoji, tzn. že je chápou jako výzvu. (Šolcová, 2007, s. 16)

Individuální důsledky bezdomovectví – sociální marginalita ovlivňuje člověka v mnoha směrech. Po psychologické stránce bychom se mohli setkat řekněme se „začarovaným kruhem“ marginality, tím jak se postavení na okraji společnosti prohlubuje a zvyšují

se depresivní až sebevražedné tendence. Tyto stavy mohou zapříčinit vznik psychických onemocnění. Bezdomovectví je celek jevů s různými příčinami a důsledky. Organizování pomoci by tak mělo pružně reagovat na individuální požadavky takto postiženého jedince. Chceme-li reálně zlepšit postavení lidí bez přístřeší, naše pomoc se nemůže obejít bez multidisciplinární spolupráce. (Matoušek a kol., 2005, s. 320)

Graf č. 1: Příčiny vzniku bezdomovectví

Zdroj: Pěnkava, 2014

2 SOCIÁLNÍ ZAŘÍZENÍ A SLUŽBY POSKYTOVANÉ LIDEM BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

V této kapitole bychom se měli zmínit hned na úvod o organizaci FEANSTA, která se významně podílí na sociální pomoci lidem bez přístřeší. Jedná se o nadnárodní společnost neboli sdružení, jež zastřešuje nejrozličnější neziskové subjekty poskytující služby lidem bez domova. Pro poskytování všech sociálních služeb je hlavní páteří **zákon č. 108/2006 Sb.**, který stanovuje podmínky, za nichž budou sociální služby poskytovány.

FEANTSA je evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci. Představuje střešní organizaci subjektům, jež nejsou ziskové a přispívají nebo jsou přímo zapojeny do boje s bezdomovectvím v evropských zemích. Hlavním cílem FEANTSA je zabránit sociálnímu vyloučení a chudobě lidí ohrožených bezdomovectvím nebo již v něm se nacházejících nebo alespoň zmírnit jeho dopady za pomoci povzbuzování a usnadňování spolupráce mezi všemi zainteresovanými aktéry bojujícími s bezdomovectvím v zemích Evropy. FEANTSA má nyní více než 100 členských subjektů (organizací) pracujících ve všech státech Evropské unie. Členové FEANSTA jsou regionální nebo národní střešní organizace poskytovatelů služeb, které poskytují bezdomovcům širokou škálu služeb, jakými jsou: zaměstnání, zdraví, bydlení a sociální podpory. (www.azylovedomy.cz)

2.1 Sociální služby

Mají za úkol pomoci zabránit sociálnímu vyloučení osob (snaží se tak alespoň zabránit či zmírnit negativní vlivy na život lidí na okraji společnosti). Hlavním cílem služeb sociální prevence je pomáhat lidem bez přístřeší k překonání jejich složité sociální a životní situace. Stejně tak chránit společnost před šířením a vznikem nežádoucích jevů ve společnosti. Např. závislost na návykových látkách – drogách, která většinou vede či podněcuje ke kriminálnímu chování. Léčení osob závislých na těchto látkách má pak větší efekt ve snižování kriminality. (www.socialnipece.brno.cz)

Zřizovatelem zařízení poskytujících sociální služby mohou být obce, kraje a MPSV. Financování těchto služeb, jež poskytují výše uvedené subjekty, může být kryto buď úplně, anebo jen z části z rozpočtu uvedených subjektů. V ČR zřizovatelem sociálních služeb mohou být i nestátní neziskové organizace. Tyto subjekty jsou zpravidla dotovány finan-

cemi poskytovanými z veřejných rozpočtů, tj. obcí, krajů a ministerstev. Na tyto dotace však nemají žádný právní nárok. Nestátní poskytovatelé sociálních služeb jsou pro naši společnost velmi prospěšní a tvoří dnes již nedílnou součást našeho sociálního systému. Poskytovatele těchto sociálních služeb je možné zakládat ve třech formách:

- občanská sdružení
- obecně prospěšné společnosti
- církevní právnické osoby

Dalším zvláštním druhem nestátního neziskového subjektu jsou nadace. Ty ovšem činnost poskytovatelů sociálních služeb mohou jen financovat. (Matoušek a kol., 2007, s. 12)

Čím se od sebe sociální služby liší a podle čeho se člení?

U sociálních služeb se jedná se o specializované činnosti, které mají za úkol poskytnout pomoc člověku řešit jeho nepříznivou sociální situaci. Nepříznivé sociální situace a jejich příčiny jsou velmi různé a z tohoto důvodu existuje velmi značná nabídka druhů sociálních služeb. V první řadě je podstatné uvědomit si, že poskytnutí sociální služby samotné nedokáže zcela odstranit jednotlivé příčiny, objektivně to v mnoha případech není ani možné. Poskytnutí sociální služby má jedinci pomoci, potažmo podporovat jeho osobní aktivitu, jež by vedla k vyřešení nepříznivé sociální situace. Sociální služba nemůže převzít odpovědnost za člověka, stejně tak za jeho životní perspektivu nebo jeho osud. Je samozřejmé, že existují situace, kdy z důvodu zdravotního stavu či věku je jedinec odkázán prostřednictvím sociálních služeb na pomoc, ale i v takovémto případě musí služba působit tak, aby byla podporována co největší samostatnost člověka a chráněna jeho osobní důstojnost.

Sociální služby se dělí na tři oblasti služeb:

- sociální poradenství
- služby sociální péče
- služby sociální prevence

Sociální poradenství je děleno na odborné sociální poradenství a základní sociální poradenství. Podávání potřebných informací je hlavním smyslem sociálního poradenství, tyto informace přispívají k efektivnějšímu řešení nepříznivé sociální situace. Sociální poradenství především základní jsou povinni nabízet všichni poskytovatelé sociálních služeb, a to nehledě na to na to, kdo je o radu žádá. Na sociální poradenství odborné se specializují

vybrané poradny, které se profilují buď podle cílové skupiny (např. cizinci, senioři osoby se zdravotním postižením, apod.) nebo podle nějakého jevu (např. domácí násilí, aj.)

Služby sociální péče se zaměřují na to, aby mohli pomoci lidem zajistit si psychickou a fyzickou soběstačnost. Služby sociální péče, jak už z názvu vyplývá, nabízejí pomoc při zvládání úkonů péče soběstačnosti o vlastní osobu. Příspěvek na péči lze použít na poskytování těchto služeb. (Matoušek, 2005, s. 33)

Sociální služby se poskytují buďto terénní formou, pobytovou nebo ambulantní. Tyto formy služeb jsou i u jednotlivých druhů pomoci kombinovány tak, aby byl efekt maximalizován. Pobytovou službou se rozumí služba v souvislosti s ubytováním klienta v zařízeních sociálních služeb. Ambulantní služba je služba, za kterou klient (uživatel) dochází do zařízení sociálních služeb, terénní služba je poskytována v přirozeném sociálním prostředí kde klient žije. Pro poskytování ambulantních a pobytových služeb se zřizují zařízení sociálních služeb rozličného charakteru, počínaje denními centry či stacionáři, přes domovy pro seniory až po noclehárny pro osoby, jež se ocitly bez přístřeší. (www.socialni.praha.eu)

2.1.1 Sociální služby zaměřené na prevenci

Služby sociální prevence se zaměřují na situace a jevy, které vedou k sociálnímu vyloučení jednotlivců a nejsou způsobeny neschopností starat se o sebe z důvodu špatného zdravotního stavu či vysokého věku. Služby sociální prevence se zaměřují hlavně na oblast tzv. „negativních sociálních jevů“, jako například bezdomovectví, zneužívání návykových látek, kriminalita, krize v rodině, apod.

Služby sociální zabývající se prevencí jsou:

- raná péče
- telefonická krizová pomoc
- domy na půl cesty
- azylové domy
- kontaktní centra
- krizová pomoc
- nízkoprahová denní centra

- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
- noclehárny
- služby následné péče
- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
- sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením
- terapeutické komunity
- terénní programy
- tlumočnické služby
- sociálně terapeutické dílny
- sociální rehabilitace

(www.socialni.praha.eu)

2.1.2 Sociální služby zaměřené na uspokojování základních potřeb

Tyto služby by se daly prostřednictvím poraden rozdělit, do dvou základních kategorií a to:

a) **Poradny v rámci zdravotnického systému** – v rámci ČR existují vyčleněná pracoviště, která se zabývají poradenstvím jako součástí vlastní prováděné poradenské činnosti na specializovaných zdravotnických zařízeních – pracovištích. Mezi ně patří např. poradenství, jež je součástí terapie v rámci psychiatrických, interních a diabetologických a rovněž dalších oddělení např. diabetologická poradna.

b) **Poradny v rámci systému práce a sociálních věcí** – poradenství ať již odborné či jen základní je nedílnou součástí podpory zaměstnanosti a sociálních věcí (služby a dávky). Základní poradenství provádějí prakticky všechny orgány a organizace u nás, např. poradenství na úřadu práce, okresní správě sociálního zabezpečení apod. (Michalík, 2008, s. 16)

Osoby bez domova mají přístup k výše zmíněným službám především zprostředkovaně, a to pomocí azylových domů, nízkoprahových center aj. zařízení, jež poskytují primární služby lidem bez přístřeší.

Služby jsou zaměřeny ne pouze na důstojné uspokojování základních potřeb, ale hlavně na sociální začleňování jednotlivce prostřednictvím sociálního poradenství a sociální práce. Klientům jsou nabízeny možnosti a příležitosti úplného zapojení do sociálního a ekonomického života společnosti, aby mohli žít způsobem, který je považován ve společnosti za běžný. K tomuto je poskytována pomoc při vyřizování osobních dokladů (všichni uživatelé služeb mají vyřízeny osobní doklady, nebo jsou v řízení o občanský průkaz, rodný list apod.). Při zajišťování pomoci pro získání finančních prostředků (jedná se především o dávky hmotné nouze, které jsou vázány na evidenci na úřadu práce, dávky hmotné nouze mívá vyřízeno asi okolo 70% klientů sociálních služeb). Dále jsou klientům zařízení poskytovány služby pomoci, jakými jsou: pomoc a podpora při hledání vhodného bydlení (uživatel služby však musí být evidován na úřadu práce, případně nastoupí do zaměstnání, je na ubytovně, popřípadě vyhledá jiné vhodné bydlení), také bývá často poskytována asistence při doprovodu na úřady (probíhá pravidelně), umístění v jiné sociální službě (např. seniory bez domova se dařivá umístit do odpovídající sociální služby, případně zdravotnického zařízení – např. LDN.

Pracovníci denních center úzce spolupracují s terénními pracovníky pro osoby bez domova a se sociálními pracovníky v daném městě. Pomoc je dále zajišťována spolu s Úřady práce, občanskou poradnou, místními ubytovnami, místními sociálními službami a řadou dalších kompetentních organizací poskytujících sociální služby pro osoby bez přístřeší.

Cíle takových center jsou zaměřeny nejen na klienty, ale také na celou společnost. Účelem je prevence sociálně-patologických jevů ve městech, zmírnění jednotlivých dopadů problematiky bezdomovectví, ale i zmírnění zdravotních rizik, možnost řešení zdravotních problémů (preventivní prohlídky, evidence u ošetřujícího lékaře apod.), osobní hygieny a akutních zdravotních problémů (klienti jsou vzhledem ke způsobu jejich života a ročnímu období značně ohroženi infekčním onemocněním a jejich zdravotní stav poměrně často vyžaduje okamžitou lékařskou pomoc) snižuje se tak riziko možné nákazy infekčním onemocněním. (www.benesov-city.cz)

2.1.3 Sociální služby zaměřené na soběstačnost a reintegraci do společnosti

Hlavním cílem každého poradenství, zejména pokud o osoby bez přístřeší, je dosažení jejich soběstačnosti, a pokud je to možné, reintegrace do společnosti. Cíle takového poradenství mohou být **obecné** (rozpoznání problému, pomoc při svobodném rozhodování klienta, ujasnění krátkodobých a dlouhodobých cílů, dosažení sebedůvěry a kladného sebehodnocení) nebo **konkrétní**. Tyto jsou již vázány ke konkrétnímu problému či k dané osobě klienta (jeho zdraví, dosažení žádoucí změny v sociálním prostředí apod.). (Michalík a kol., 2008, s. 16)

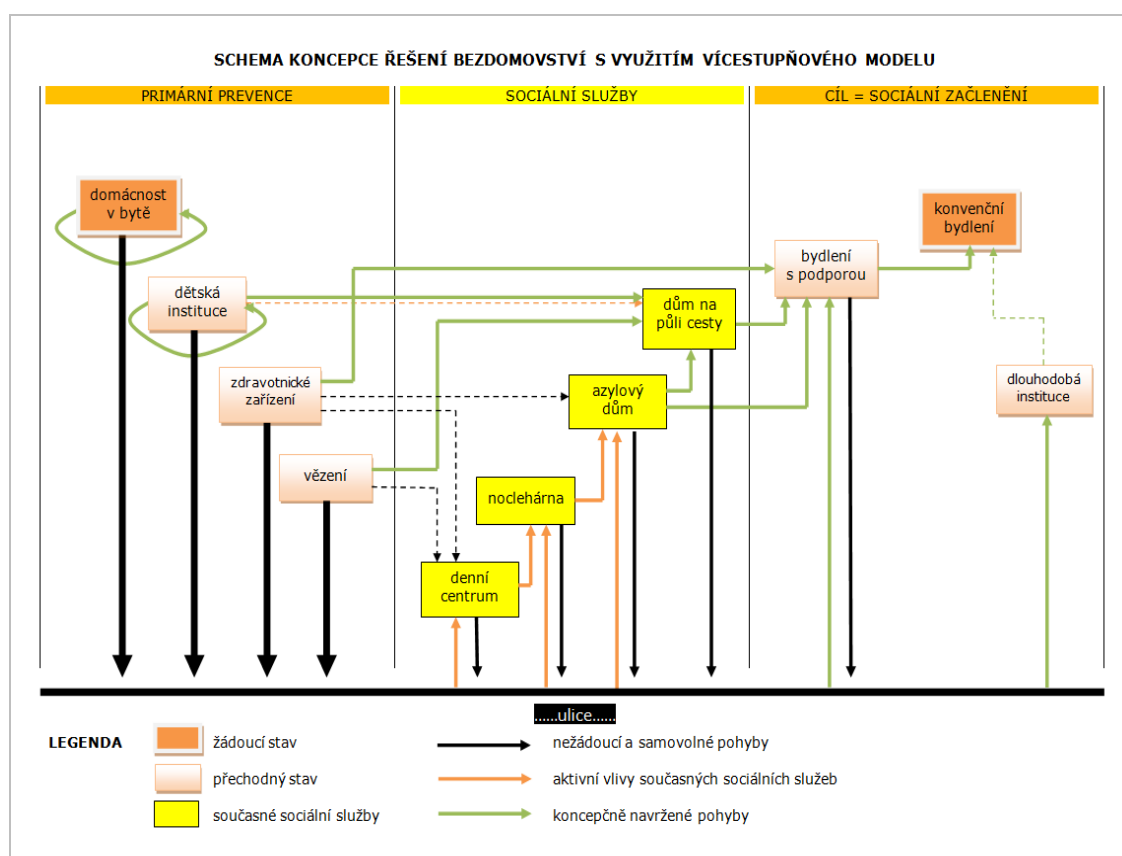
Sociální začleňování je proces, jenž umožňuje lidem, kteří jsou ohroženi chudobou a sociálním vyloučením, získat podmínky a zdroje nutné k jejich plné sociální, ekonomické a kulturní účasti na společném životě a užívat tak určitého životního standardu, který bývá považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný. Získává jim tak větší participaci v procesech rozhodování, která ovlivňují jejich každodenní život a zlepšují dostupnost jejich základních osobních práv. (www.neziskovky.cz)

Samotný proces reintegrace může probíhat různými způsoby, záleží na vybraném přístupu. První přístup se nazývá **asimilační**, ten představuje zpočátku schůdnější cestu, jeho efekt však není už tolik výhodný. S tímto přístupem je pohlíženo na sociální znevýhodnění jako na individuální záležitost jedince. Pro zdárnou reintegraci tedy musí ukázat schopnost přizpůsobit se pravidlům většinové společnosti. Druhý přístup je **adaptační**, tento je sice pro společnost nejdříve dosti náročný, ale celkově výhodnější. Sociální znevýhodnění je sice v perspektivě adaptačního přístupu vnímáno nejen jako problém individuální, ale také jako celospolečenský. Společnost by tak měla podpořit snahu jedince o reintegraci vstřícnými (různými) kroky a odstraňováním překážek, přizpůsobování je vždy oboustranné. Avšak ani adaptační přístup by neměl být závěrečnou fází celého procesu. Po plnohodnotné zařazení vyloučených jedinců do společnosti by měly vznikat další inkusivní postupy. (Jenský, 1995, s. 18)

Exkluze představuje vyloučení ze společnosti, inkuzi lze považovat jako způsob jejího překonání. Inkuzie má za cíl skutečné zahrnutí do středu společnosti a ne jen pouhé „strpění“ minoritních skupin na jejím samotném okraji (Procházková 2009, s. 37). Hlavním ukazatelem inkuzivního přístupu je vědomí, že si všichni lidé jsou rovni v důstojnosti a právech. Cílem je zapojit takto znevýhodněné občany do každodenního života a činností s tím, že není li to nezbytně nutné, nejsou pro ně zavedeny žádné speciální programy. To předsta-

vuje dosti velký posun od integračního přístupu, který spočívá v zajištění speciálních prostředků a podpory pro to, aby se mohli klienti sociálních služeb zapojit do běžného života ve společnosti. (Slowik, 2007, s. 33)

Co se týče začleňování bezdomovců do společnosti za pomoci využití nabídky „produktů“ sociálních služeb, jednotlivé vzájemné vazby mezi klientem, službou, konečným výstupním efektem nabízí následující schéma:

Graf č. 2: Tzv. vícestupňový model sociálního začleňování bezdomovců

Zdroj: Hradecký a kol.. 2012

2.2 Sociální zařízení

Pro přehled si uvedme jednotlivá zařízení, která jsou určena pro osoby bez přístřeší, bezdomovce a zaměříme se na popis jejich základních funkcí. Veškeré níže uvedené sociální služby se zaměřením na bezdomovce jsou ve skupině služeb sociální prevence, jejichž cílem je pomoci osobám překonat nepříznivou životní situaci, ve které se ocitli. A tím

chránit i společnost před případnými nebo již reálnými jevy pro společnost nežádoucími. (Průdková, Novotný, 2008, s. 107)

Někdy se zdá, že problematika bezdomovectví celkem nikoho nezajímá. Ve skutečnosti ale magistráty, radnice, obecní úřady tlačí na neziskové organizace, aby se problematikou bezdomovectví zabývaly intenzivněji a hledaly účinné pokud možno konstrukční řešení.

2.2.1 Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová denní centra poskytují také často terénní služby (streetworking). Terénní péče znamená, že sociální pracovník se pohybuje přímo po terénu. Provádí jak depistáž bezdomovců (vyhledávání potenciálních klientů sociální služby a bezdomovců samotných) a také bezdomovce seznamuje s tím, že mají nárok i na nějaké sociální dávky, pokouší se je motivovat k tomu, aby si vyřídili nezbytně nutné doklady (občanský průkaz), a nabízejí jim služby nízkoprahového denního zařízení. Tato činnost je velice důležitá, poněvadž většina bezdomovců vnímá jako nepřijatelné využívat služeb azylových domů a sociální pracovník je pro ně dalo by se říct synonymum byrokracie a nedůvěřují mu. Avšak člověk, který se neštítí (neobává) vyjít na pomoc člověku do jeho domovského (paradoxně bezdomoveckého) prostředí, si dokáže důvěru získat i tam, kde toto slovo bylo dávno zapovězeno. Nízkoprahové zařízení je pro některé osoby bez domova prvním krokem k tomu, aby měli snahu se svým životem něco udělat, něco změnit. Například se jít umýt nebo si nechat vyprat prádlo, tak aby získali pocit, že i oni svůj život mohou posunout správným směrem, že zde existuje řada funkčních pomocných služeb. Nízkoprahové zařízení už napovídá podle názvu, že jde o snadno dostupnou, bezplatnou sociální službu bez byrokratických překážek. Osoby bez přístřeší mohou docházet přes den do nízkoprahového centra, aby nebyly vystaveny nepřízní počasí.

Cíl poskytované služby:

- hygiena, mohou se osprchovat
- jídlo, dostanou bezplatně oběd (polévku)
- možnost si nechat vyprat prádlo

Jednou za měsíc mají nárok na oblečení (obvykle dary solidárních lidí). V případě, že je zima mimořádně tuhá, může nízkoprahové zařízení působit jako dočasná ubytovna.

Klienti nízkoprahových center jsou ze stran sociálních pracovníků nebo pracovníků v sociálních službách podněcováni k tomu, aby se neobávali využívat také dalších služeb, například ubytoven či azylových domů a na svůj život nerezignovali.

Provozovatelé nízkoprahových zařízení bývají obvykle různé církevní organizace, které nabízejí celou řadu souvisejících služeb. Jsou jimi například: Armáda spásy, Slezská Diakonie, Diakonie, Charita aj. Ale často také centra sociálních služeb jednotlivých měst či obcí. (www.magazinyprovas.cz)

2.2.2 Noclehárny

Hlavním důvodem zřízení této sociální služby je poskytnout pomoc osobám bez přístřeší a vytvořit jim podmínky pro důstojné uspokojení alespoň těch základních lidských potřeb (tělesné očisty, spánku, bezpečí, tepla). V případě, že mají tito lidé zájem, také poskytnutí základních informací o sociálních službách, které by mohly pomoci efektivně řešit jejich situaci.

Cíl poskytované služby:

- hygiena, teplo, teplá voda, spánek, bezpečí, zázemí
- snížení zdravotních rizik
- motivace klienta k aktivnímu řešení jeho nepříznivé životní situace
- zlepšení podmínek dodržování hygieny a soběstačnosti (čistý oděv, sprchování)

Podmínky pobytu - ubytování je poskytováno zpravidla na jednu noc. V případě potřeby, přetrvávající neexistence přístřeší, je možné se dohodnout nejdéle však na dobu 3 měsíců, maximálně však na dobu 12 měsíců (na základě ústní smlouvy). Po ukončení ubytování - platnosti ústní smlouvy může být uživatel, splňuje-li podmínky pro ubytování, přijat znovu. Na noclehárně se platí poplatek zahrnující zapůjčení čistého nočního prádla, lůžkovin, mýdla, ručníku a potřeb na holení, praní a další provozní náklady. Poplatek činí v současné době cca 30 - 40 Kč za noc dle lokality umístění a provozovatele.

Provozní řád poskytovaných služeb:

- Provozní doba nocleháren je většinou od 20.00 do 8.00 hodin denně. Služba se poskytuje celoročně, a to i včetně státních svátků.
- Příjem klientů k noclehu probíhá v době 20.00 – 22.00 hodin. Po 22:00 hodině již žádné osoby přijaty k noclehu nebývají. Výjimkou jsou pouze ti uživatelé, kteří překročí dobu příjmu k noclehu z důvodu zaměstnání. Tito mohou o výjimku požádat vedoucího zařízení nebo jeho zástupce.
- Doba nočního klidu je opět většinou stanovena od 22.30 do 6.30. Do 22.30 hodin mohou uživatelé pobývat ve společenské místnosti či šatně a mají možnost si ohřát jídlo nebo uvařit si čaj, kávu.
- Budíček je obvykle stanoven na 6.30 hod.

Do zařízení nesmí být vnášen alkohol, drogy nebo jiné omamné látky, zbraně a jiné nebezpečné předměty. Kouření je v celém objektu noclehárny zakázáno. Uživatelé mohou kouřit venku před budovou na určeném místě. Na noclehárně nejsou povoleny návštěvy. (www.charita.cz)

2.2.3 Azylové domy

Poskytují individuální, koncepční a důstojnou podporu, pomoc osobám bez přístřeší (jak ženám, tak i mužům), které se ocitly v tíživé životní situaci. Jejich posláním je motivovat je k využití jejich schopností, podněcovat vědomí vlastní jedinečnosti a hodnoty, zvýšit tím možnosti žít smysluplný soběstačný život v přirozeném společenství. Další funkcí je doprovázení a odborná pomoc, a to i ženám matkám a jejich dětem při řešení složité situace v životě tak, aby byly schopny vyhodnotit své dosavadní postoje a převzít zodpovědnost i za život svých dětí. A to tak, aby dokázaly svým dětem vytvořit vhodné podnětné prostředí pro harmonický společenský rozvoj.

Cíle služby:

- poskytnutí ubytování cílové skupině, podpora a pomoc při výchově dětí a péči o ně
- podpora a pomoc při vedení domácnosti, hospodaření

- poskytování základního sociálního a právního poradenství a zprostředkování kontaktu s odborníky (lékaři, psycholog, právník)
- podpora a pomoc při zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, při získávání jistoty a sebedůvěry

V práci s klientem se klade důraz na lidský vztah, aktivity a bezpečný prostor, které vedou k přebírání zodpovědnosti za vlastní život. K rozvoji kompetencí a k vedení co nejsamostatnějšího života v prostředí, které si uživatel ke svému životu sám zvolil. Pracovníci azylových domů jednotlivé klienty podporují na cestě při dosahování jejich cílů. Cíle jsou měnné, změny vychází z jejich individuálních potřeb. Pracovníci nepodporují nereálné - přehnané cíle klientů, ale jejich rozhodnutí respektují. (www.charita.cz)

Obrázek č. 1: Ilustrační obrázek azylového domu pro muže

Zdroj: Astras, o.p.s, Kroměříž

3 ODLIŠNOSTI V BEZDOMOVECTVÍ MUŽŮ A ŽEN

Již bylo mnoho zmíněno o faktoru zjevného bezdomovectví mužů, je totiž mnohem častější. Existují však rozdíly, které etablojí některé další rozdíly. Ačkoliv se to může zdát překvapivé, mezi muži bezdomovci povětšinou nikdy nebyli ženatí, separovaní nebo rozvedení. Zpravidla mezi muži bez domova nalézáme muže svobodné zatímco, ženy bývají či byly v minulosti vdané. Jen velmi malá část, žen mezi bezdomovkyněmi je svobodná. Společnými znaky pro obě pohlaví bývají vleklá chronická chudoba a z ní logicky plynoucí amorální jevy, jako např. afektivní labilita, mentální retardace, efektivita emoční a sociální nezralost. Tyto sociální důsledky jsou zapříčiněny např. vlivem špatného zacházení v dětství, nevhodného sociálního prostředí. Toto následně negativně působí na sociální poměry ve společnosti, vyvolává protispolečenské jednání kriminálního charakteru a tyto osoby často končí ve věznicích.

Muži obecně vykazují nižší míru schopnosti ochotně spolupracovat, nižší stupeň míry spolehlivosti, cílevědomosti než ženy. Muži projevují podrážděnost, úzkostnost, často se chovají nepřátelsky vůči jiným lidem, cítí se být poníženi a po relativně krátkém čase života stráveného na ulici skepticky zatrpknou. Ženy mají v tomhle ohledu mnohem víc sebekázně, solidarity, adaptivity, kooperativy, častější je však u nich tréma, nespěšnost a dalo by se říct plachost. Jedním z dalších společných znaků mužů i žen je po neustálých životních prohrách nevíra v úspěch, deziluze, náhlá únava, uzavřenost do sebe, nesoustředěnost a roztržitost. Stejně tak je oběma pohlavím společná vertikální sociální mobilita, bohužel téměř vždy směrem dolů – pouze v ojedinělých případech se jedinec dokázal vrátit do vyšší sociální vrstvy. Díky častému požívání alkoholu muži i ženy zhrubnou, prožívají pocit hostility, jenž v zápětí vystřídá zoufalství. Prostřednictvím působením alkoholu, drog popř. duševní choroby přicházejí ve stavu duševní a tělesné vyčerpanosti – zchátralosti.

Veřejnost zastává mínění, že bezdomovci jsou“smečka“ špinavých pobudů, asociálů co nechtějí pracovat. (Hradecký, 1996, s. 56)

3.1 Jednotlivá specifika potřeb dívek a žen

Mezi lidmi bez domova se stále častěji začínají objevovat mladé dívky, ať už díky své nevědomosti či nezodpovědnosti. Tyto dívky pocházejí z výchovných ústavů, dětských

domovů nebo domova vlastního, který pro nějakou příčinu opustily. Vůbec nemívají tušení, že život na ulici, na který se vydaly, je ještě víc rozloží, vysaje, nebo dokonce úplně zničí. Tyto dívky jsou zaslepené vidinou svých vlastních ideálů, očekávání a vůbec nevnímají chapadla nebezpečí a zla, které jim jejich domnívanou „svobodu“ nabízejí. Velmi často zcela lehkomyšlně, aniž by měly pocit strachu, střídají své partnery z tlup, ve kterých žijí. Čas zraní na sebe nenechá dlouho čekat. I negativní hodnoty mají své zásady a pravidla, těmi se řídí i život na ulici. Pouze dodržením těchto zásad a pravidel je „společnost vyloučených“ ochotna považovat nově přicházející za své členy. V případě nepodvolení se nepsaným pravidlům a zásadám dochází k jejich odmítnutí a vyloučení. Potraty, těhotenství, porody s následným opuštěním dítěte a návrat na ulici jsou nekonečnou spirálou strhující své oběti až na samotné dno propasti okrajové společnosti. Netolerantní rodiče ve snaze chtít potrestat zlo vyženou svoji dceru ven z domova, ovšem tímto jednáním způsobí mnohem větší škodu než dobro.

Na základě několika na sobě nezávislých expertíz ze zemí EU je reálný předpoklad, že bezdomovský fenomén u žen bude nadále vzrůstat. Ačkoliv sociální a ekonomické podmínky bijí stejně muže jako ženy, přece jen ženy jsou vystaveny mnohem vyššímu riziku než muži. Navzdory proklamovaným argumentům o rovnoprávnosti a o emancipaci žen je jejich ekonomické a sociální postavení stále problematické. Na čtvrté světové konferenci v roce 1995 v Pekingu byl přijat akční plán na silnější postavení žen ve společnosti. Tuto smlouvu postupně ratifikovalo více než 150 zemí světa. I v nejrozvinutějších společnostech na světě je život žen těžší než život mužů. Muži se chovají podstatně víc stereotypně a to je jeden z mnoha důvodů, proč je oboustranné propojení tvůrčích schopností žen i mužů pro lepší život nezbytné. Dopad chudoby a vyloučení postihuje ženy, děti i muže. Až neskutečné navýšení bídy nejtvrději postihuje právě ženy a děti v situacích běženců, nízkého vzdělání, obětí agresorů nebo i negativních účinků rozvodů.

Dle dostupných informací vyplývajících z výsledků šetření organizace Naděje v Praze se opravdu potvrzuje nárůst žen bez přístřeší, ty vyhledávají pomoc samy nebo dokonce s dětmi. Není však ojedinělým případem registrace celých rodin s dětmi, které cestují po celé ČR a hledají zaměstnání s ubytováním. Ženy bezdomovkyně pocházejí ve většině případů ze znevýhodněné sociální společenské vrstvy. Na základě anamnéz se utváří obraz o jejich špatných rodinných poměrech stejně jako majetkových, dále je to nízké vzdělání a také často špatný zdravotní psychický a fyzický stav. Ženy často volí formu latentního bez-

domovectví, a snaží se tak svoji situaci alespoň do jisté míry maskovat, a proto žijí v různých až nepochopitelných uskupeních a podmínkách. I osamocená žena se do poslední chvíle snaží vyhnout zjevnému bezdomovectví. Reakce veřejnosti na ženy bez domova je výrazně nepřátelštější a ve smyslu negace pronikavější než u mužů. Tohle tvrdé odsouzení bolí bezbranné, trápí ohrožené, popouzí k nenávisti prozatím pokorné, ale nejisté občany, kterým tohle extrémní vyloučení eventuelně hrozí.

Nelze však přehlédnout, že ženy jsou každopádně nuceny čelit ve svém životě podstatně větším obtížím a nesnázím a také viditelnějším nevýhodám než muži. Nicméně zatím jsou stále osamocené, slabší, neúspěšnější, považovány za méněcenné a spíše i za pouhou karikaturu člověka. Přesto ženy i muži v postavení bezdomovců neustále bojují, přežívají, hledají a zkouší zpět převzít život do svých rukou. (Hradecký, 1996 s. 54 -56)

3.2 Azylové domy pro ženy a matky s dětmi

Hlavním posláním sociální služby azylového domu pro ženy a matky s dětmi je zajistit ženám s dětmi v jejich nepříznivé sociální situaci, většinou spojené se ztrátou bydlení, zůstat součástí přirozeného společenství a podporovat je v návratu k běžnému způsobu života.

Cílem sociální služby azylového domu pro ženy a matky s dětmi je žena nebo matka, která je schopna: aktivně a samostatně řešit veškeré problémy v běžném životě (finanční, vedení domácnosti apod.)

- zajistit samostatné bydlení pro sebe a děti
- řádně pečovat o své děti

Cílová skupina:

- ženy, matky od 18-ti let s dětmi, které jsou obětí domácího násilí
- ženy, matky od 18-ti let s dětmi bez přístřeší nebo žijící v bytových podmínkách ohrožující zdraví a život

- ženy, matky od 18-ti let s dětmi, které nejsou schopny vlastními silami zvládnout náhlou životní situaci
- ženy, matky od 18-ti let s dětmi žijící v nevyhovujícím rodinném prostředí včetně případů, kdy je v souladu nepříznivého životního prostředí ohrožen vývoj nebo zdraví dětí .

Sociální služba však není určena pro matky a ženy s dětmi, jejichž zdravotní stav vyžaduje bezbariérový přístup či asistenci druhé osoby nebo jejichž pobyt by vyžadoval přítomnost tlumočníka.

Azylový dům pro ženy a matky s dětmi má vždy nepřetržitý provoz (24 hodin denně) a nabízí:

- základní sociální poradenství, pomoc při výběru jiné vhodné sociální služby, poskytnutí kontaktů na další instituce
- azylové ubytování s možností přípravy stravy, celkové osobní hygieny, žehlení a praní prádla
- pomoc při vyřizování osobních záležitostí pro upevnění či obnovení kontaktu se společenským prostředím
- pomoc při uplatňování zákonných pohledávek a nároků

Zásady práce:

- dodržování práv uživatelůk – organizace má zpracována písemná pravidla k ochraně práv a pracovníci tato práva v praxi dodržují.
- respektování volby uživatelůk – pracovníci azylového domu respektují skutečný fakt, že uživatelka je při řešení situace kompetentní osobou, a má tak právo se svobodně rozhodnout, jak bude postupovat při řešení problému.
- individualizace podpory – pracovníci azylového domu ke každé uživatelce chovají jako k jedinečné osobě a svoji podporu přizpůsobují jejím potřebám, podporují uživatelku v začlenění do společnosti

- zaměření na celek – pracovníci azylového domu nepohlíží na uživatelky jako na osoby vytržené ze společenského prostředí, snaží se chápat problémy uživatelky v kontextu jejich společenských vazeb a kontaktů.
- flexibilita – pracovníci azylového domu hledají cesty, jak by mohli nejlépe přizpůsobit podporu uživatelky z hlediska jejich potřeb, přání a názorů.

(www.azylovydum.cz)

3.3 Zaměstnávání osob bez přístřeší

Zaměstnávání je jedním z nejdůležitějších prostředků a nástrojů snahy o integraci lidí bez přístřeší do společnosti. Na základě zkušeností odborníci jednoznačně poukazují značně neuspokojivou nabídku, jenž je pro ně na pracovním trhu k dispozici. Tvzení, že vyšší nezaměstnanost je u této skupiny lidí zapříčiněna jen jimi samotnými popř. neochotou zaměstnavatelů, je hodně zjednodušené. Příčiny tohoto stavu jsou multifaktoriální a často je těžké i pro odborníka určit ty hlavní, na které je třeba se zaměřit prioritně, resp. koncepčně. Ztráta zaměstnání vytváří u takového člověka frustraci o to větší, když je zapříčiněna selháním vlastním. Dochází-li k opakovanému neúspěchu, vytváří se u člověka obranný mechanismus, kterým si jedinec ospravedlňuje neschopnost získat nebo si udržet nové zaměstnání. Tyto mechanismy v kombinaci s častou fluktuací, případně dlouhodobou nezaměstnaností, vytvářejí negativní stereotypy v chování a uvažování dotčené osoby. Ideální stav ve spolupráci s osobou bez přístřeší je získat a dokázat si udržet pracovní poměr, jenž klientovi přinese a zajistí dostatečný příjem financí i uspokojení jeho psychosociálních potřeb. Jedním z cílů sociální práce je totiž vytvářet podněty pro motivaci osob bez přístřeší ucházet se o zaměstnání a podporovat je v tomto procesu. (Pěnkava, 2014, s. 3)

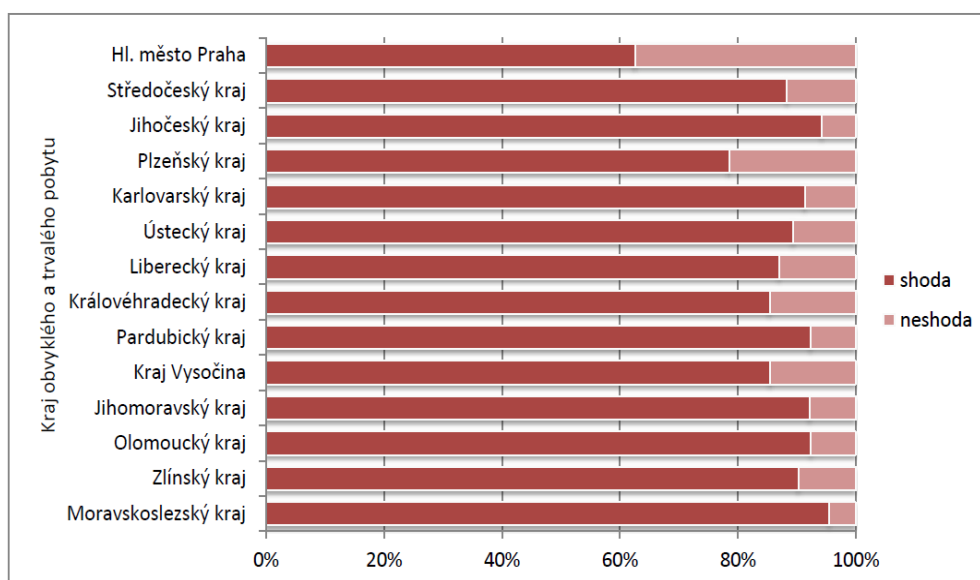
„Zklamání z vlastního selhání a negativního pohledu okolí nakonec vede jedince k rezignaci, která představuje „přijatelný“ prostředek, umožňující smíření s vlastní životní tragédií a svým způsobem působí jako nevědomá ochrana před rizikem vzniku duševní nemoci.“ (Pěnkava in Gojová, 2009, s. 379)

3.4 Poznatky Českého statistického úřadu

Na závěr teoretické části bychom se mohli seznámit s některými údaji Českého statistického úřadu. V roce 2011 se poprvé v historii České republiky uskutečnilo sčítání bezdo-

movců. O tom jak je sčítání lidí bez domova složité jsme se zmínili již v jedné z předchozích částí práce. S Českým statistickým úřadem spolupracovala téměř všechna oficiální zařízení poskytující služby lidem bez přístřeší. K 26. 3. 2011 bylo ČSÚ sečteno celkem 11 496 osob, které byly označeny jako bezdomovci. Rozložení do jednotlivých krajů bylo ve vztahu k počtu obyvatel kraje disproportní. Čtvrtina z počtu bezdomovců byla zjištěna v Moravskoslezském kraji, což v tomto případě korespondovalo s počtem zařízení, která na sčítání spolupracovala. Pro názornost rozložení orientačního počtu lidí v ČR bez domova slouží následující graf – počty jsou vyjádřeny procentuelně.

Graf č. 3: Bezdomovci podle kraje obvyklého a trvalého pobytu k 26. 3. 2011

Zdroj: ČSÚ, 2011

Významná byla také shoda na úrovni obce a to výraznější u žen než u mužů. U žen byla vazba na původní resp. evidenční bydliště silnější a v případě, že ztratily bydlení, tak nadále zůstávaly častěji v obci původního trvalého bydliště.

Porovnáním adresy trvalého bydliště a místa obvyklého pobytu (místa sečtení v případě bezdomovců) bylo zjištěno, že většina bezdomovců neopustila region svého trvalého bydliště. Shoda trvalého a obvyklého pobytu na úrovních krajů se pohybovala mezi 63 až téměř 96 %. Nejnižší shodný podíl byl v Praze, kde dvě pětiny bezdomovců měli trvalé bydliště v kraji jiném. (www.csu.cz)

	muži		ženy		celkem	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
ve stejné obci	6 430	71,3	1 881	76,1	8 311	72,3
v jiné obci stejného okresu	959	10,6	210	8,5	1 169	10,2
v jiném okrese kraje	517	5,7	137	5,5	654	5,7
v jiném kraji	959	10,6	205	8,3	1 164	10,1
bez trv. pobytu	158	1,8	40	1,6	198	1,7

Tabulka č. 1: Porovnání místa sečtení (místa obvyklého pobytu) a místa trvalého pobytu bezdomovců k 26. 3. 2011

Zdroj: ČSÚ 2011

Charakteristickým rysem byl u bezdomovců i vysoký podíl osob s trvalým bydlištěm na ohlašovně. Zatímco v populaci celkem mělo z počtu obyvatel s obvyklým pobytem adresu trvalého bydliště na ohlašovně 0,2 % osob, u bezdomovců to bylo 16 %. Ztráta původního trvalého bydliště patří obecně k nejčastějším příčinám bezdomovectví. (www.csu.cz)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 STANOVENÍ VÝZKUMNÉHO CÍLE

Jako hlavní výzkumný cíl byl zvolen naplňování životně důležitých potřeb mužů i žen, jež se ocitli bez přístřeší, žijících na území v ČR, především v Jihomoravském kraji. Aby bylo pokryto co největší spektrum těchto potřeb, byl hlavní výzkumný cíl rozdělen do šesti dílčích cílů, které zahrnují jednotlivé zkoumané oblasti každodenního života bezdomovců. Práce má za cíl co nejbližší seznámení se se životem lidí bez přístřeší, a zejména poukázat na jednotlivá odlišná specifika v bezdomovectví mužů a žen u nás. Hlavní výběrový soubor pro sběr dat nám tvoří skupinka bezdomovců skládající se z obou pohlaví.

4.1 Dílčí cíle - výzkumné otázky (dále jen VO):

VO č. 1:

Příčina bezdomovectví – hlavní spouštěč?

VO č. 2:

Jaký je režim dne osob bez přístřeší?

VO č. 3:

Jakým způsobem si osoby bez přístřeší zajišťují stravování?

VO č. 4:

Jakým způsobem si osoby bez přístřeší zajišťují osobní hygienu?

VO č. 5:

Jaký je jejich život po sexuální stránce?

VO č. 6:

Jakou mají osoby bez přístřeší představu o své budoucnosti?

Pro cíl tohoto projektu byla zvolena kvalitativní popisná metoda, opírající se o výzkum vedený pomocí rozhovorů a předem připravených strukturovaných otázek kladených osobám bez přístřeší, kteří žijí v ČR.

4.2 Polostrukturovaný rozhovor

K realizaci rozhovoru se podařilo oslovit 4 osoby bez přístřeší ve složení dvou mužů a dvou žen, kteří již delší čas pobývají na území ČR v jihomoravské metropoli v Brně. Rozhovory byly vedeny pomocí předem připravených otázek. Všichni dotazovaní byli předem seznámeni s cílem rozhovoru, stejně tak i o tom, že bude použito nahrávací elektronické audio zařízení a rozhovor bude sloužit pouze pro účel diplomové práce. Rozhovory byly vedeny pokaždé v respondentům známém prostředí, zpravidla tam, kde se běžně pohybují a žijí, povětšinou v blízkosti centra města nebo azylového zařízení. Celkový počet kladených otázek byl 24.

4.3 Seznam kladených otázek:

1. Co považujete za hlavní příčinu ztráty Vašeho domova?
2. Šlo dle Vás tomuto stavu zabránit?
3. Co byste dnes udělal (a) jinak?
4. Jak se zachovala Vaše rodina – vaši nejbližší příbuzní?
5. Kde přebýváte v létě – v zimě?
6. V kolik hodin vstáváte a chodíte spát?
7. Jaké máte záliby, co Vás baví?
8. Co děláte přes den – náplň dne.
9. Co vůbec jíte, pijete a kde?
10. Pijete i alkohol, pokud ano jaký?
11. Kde na jídlo a pití berete peníze?
12. Máte nějaký příjem peněz, sociální dávky apod.?
13. Hledáte si práci?
14. Máte se kde umýt, vyprat oblečení - pokud ano, jak často?
15. Máte nějaké zdravotní problémy?
16. Berete nějaké léky, a kde si je opatřujete?
17. Chodíte k lékaři, a kdy jste u něj byl (a) naposledy?

18. Máte nějakého partnera?
19. Jak často se stýkáte?
20. Je pro Vás sex důležitý?
21. Měl (a) jste někdy v životě pohlavní chorobu, popř. jakou?
22. Chráníte se před nimi nějak?
23. Přemýšlíte někdy o své budoucnosti?
24. Jakou máte představu, že by Váš život měl nebo mohl vypadat?
25. Čeho byste v životě chtěl (a) dosáhnout – jakého cíle?
26. Kdo si myslíte, že by Vám měl pomoci?

4.4 Dotazovací technika, sběr dat (rozhovory)

Po absolvování polostrukturovaných rozhovorů, jakmile to bylo možné, byly tyto rozhovory doslovně přepsány z audio záznamového zařízení. Zpracovaná data ve formě textu byla podrobena předem stanovenému systematickému rozboru. Jako předem osvědčenou metodu jsem zvolil metodu kódování (otevřeného kódování).

Pod názvem kódování rozumíme operace, za jejichž pomoci analyzujeme získané údaje. Tato data jsou posléze konceptualizována a znovu uspořádána novým způsobem, jenž slouží jako podklad pro vznik nové teorie. Kódování je analytickým procesem dat a jeho výsledkem jsou záznamy kódování. Po identifikaci a roztřídění jednotlivých částí (např. rozhovorů) můžeme přistoupit k otevřenému kódování.

Pod pojmem konceptualizace dat je myšlen proces, ve kterém se přechází z deskriptivní roviny do roviny, ve které nalézáme to, co je skryto za „běžnou deskripcí“ zkoumaného jevu. Konceptualizace je proces, při kterém se pokoušíme k popisovanému jevu vytvořit základní výklad, který by umožnil jeho hlubší a podrobnější uchopení. (Miovský, 2006, s. 228)

Otevřené kódování – významové jednotky se skládají z pojmů, které nám popisují jednotlivé jevy (pocity, události apod.) *Kategoriemi* nazýváme uskupení pojmů, které vznikne tak, že třídíme a porovnáváme významové jednotky (např. textové části), v nichž jsou obsažené tyto pojmy, a snažíme se zjistit, zda či nepatří k jinému obdobnému jevu. Samostat-

né významové jednotky se mohou překrývat nebo naopak jevu vůbec neodpovídají. Takovým způsobem jsou pojmy řazeny do vyššího řádu. *Vlastnosti* jsou charakteristiky nebo znaky náležející kategorii. *Dimenze* odpovídá umístění vlastnosti na nějaké škále. Proces seskupení dílčích pojmů nazýváme kategorizace. Kategorie v této fázi výzkumu považujeme za provizorní. Pro snadnější orientaci je vhodné, aby jednotlivé kategorie měly co nejpresnější pojmenování - v takovém případě je možné užívat i slangové výrazy, čímž zajistíme i vyšší autentičnost dat. Kódování jako proces má za úkol vyvolávat objevení nejen kategorií, ale právě i jejich vlastností a dimenze. To nám pomůže později popisovat a identifikovat vzájemné vztahy mezi hlavními kategoriemi a subkategoriemi. Každá kategorie zpravidla obsahuje několik obecných vlastností, které se mění v rozsahu nějaké škály. Každému výskytu takto náleží dimenzionální profil, který konkrétně znázorňuje vlastnosti zkoumaného jevu v daných podmínkách. V uskupení více dimenzionálních profilů vzniká vzorec – pravidelnost. (Miovský, 2006, s. 228)

4.5 Seznámení s výzkumem

Práce se zabývá obecně problematikou občanů, kteří se ocitli v nuzné životní situaci, kdy se museli vyrovnat se situací ztráty vlastního bydlení, jejich domova. Všichni tito lidé se se ztrátou domova potýkají již několik let. Aby byla zachována anonymita jednotlivých respondentů, budou tito vystupovat pod přiděleným kódovým označením. Použitá technika kódového značení zároveň přispěla k vyšší ochotě uskutečnění rozhovorů. Před zahájením rozhovorů byli respondenti jednotlivě obeznámeni s důvodem provedení rozhovorů, zároveň i s cílem tohoto výzkumu. Rovněž byli požádáni o souhlas k monitorování elektronickým audio záznamovým zařízením. Nikdo z dotazovaných respondentů rozhovor neodmítl. Rozhovory jsou zaznamenány na CD nosiči. Stejně tak byli všichni zúčastnění seznámeni se skutečností, že výzkum je zcela anonymní.

Přesto považuji za důležité, krátké stručné seznámení s respondenty pro získání představ o výzkumném vzorku tzn. jejich pohlaví, vzdělání, věk, rodinný stav a doba po kterou se ocitají bez přístřeší.

Respondent č.1 (dále jen R1)

Muž, vzdělání – vyučený čalouník, občan ČR (slovenské národnosti), věk 56 roků, rozvedený, bez přístřeší přibližně 4 roky.

Respondent č.2 (dále jen R2)

Muž, vzdělání -vyučení strojní zámečnick, občan ČR, věk 45 roků, rozvedený, bez přístřeší asi 2 roky.

Respondent č.3 (dále jen R3)

Žena, vzdělání – vyučena (blíže nezjištěno), občan ČR, věk asi 30 roků, svobodná, bez přístřeší 3 roky.

Respondent č.4 (dále jen R4)

Žena, vzdělání - vyučena kuchařka, občan ČR, věk 40 roků, svobodná, bez přístřeší 1,5 roku.

5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT

Tato kapitola se zabývá interpretací získaných dat, jejich zapracováním do polostrukturovaných rozhovorů, přičemž se budeme snažit nalézat odpovědi na jednotlivé výzkumné otázky.

5.1 VO č. 1: Příčina bezdomovectví – hlavní spouštěč?

Ve výzkumné otázce č. 1 bylo hlavním cílem zjistit hlavní příčinu, jež vedla ke ztrátě přístřeší jednotlivých respondentů a zároveň, zda šlo tomuto stavu nějakým způsobem z jejich pohledu předejít.

5.1.1 Příčina ztráty domova

Za hlavní příčinu ztráty domova uvedla většina respondentů absenci zaměstnání, následkem čehož neměli dostatek finančních prostředků k tomu, aby si byli schopni udržet vlastní bydlení. (R1) ... *za příčinu považujem, že som stratil prácu. Kdybysem měl prácu, mám sa velice dobre.* Další z dotazovaných přecenil své finanční možnosti a nadměrně se zadlužil (R2) *No dlužil jsem. No...prostě udělal jsem si to tak, že jsem přišel o barák.* Další z dotazovaných (R4) *Asi to, že su bez zaměstnání, no.* Jen (R3) považuje hlavní důvod neshodu s rodiči (R3) *Domova? Rodiče. Mhmmm.*

5.1.2 Možnost prevence

Na otázku zda šlo této ztrátě domova předejít uvedl (R1) *Nešlo. Nešlo. Ehmmm, čo bysom udělal jinak, byl bysom z té práce odešel o dva měsíce skvor, lebo som mal zajištěnu dalšu prácu.*

(R2) *No v té chvíli, jak už to bylo v jednání, tak už ne. Možná, že by šlo, ale ... nevím. Už bych si nenasekal ty dluhy.* (R3) stručně uvedl *Ne.* Oproti tomu (R4) *No, tak vzhledem k tomu, že jsem měla delší čas zdravotní problémy, tak vlastně díky tomu jsem přišla o tu práci, tak to se asi ovlivnit nedá.* Dále (R4) uvádí, že...*žila jsem ještě s přítelem, se kterým mi to nevyšlo, díky němu su tady a takže už nejsu tak důvěřivá, už bych si nenechala libit to, co jsem si nechala ty dva roky.*

5.1.3 Postoj rodiny – nejbližších

O tom jak se zachovaly rodiny dotazovaných či lidé z jejich nejbližšího okolí uvedli (R1) *Pomohli, pomohli dost, snažili se mi zohnat práci, ale aji jsme něco našli, ale byly to práce takové jednorázové.* (R2) *Já už se s nima...už předtím jsem se s nima nebavil.* (R3) uvedl také neshody v rodině *..konflikt... .(R4) Vzhledem k tomu, že já už rodiče vlastně nemám...takže....nejbližší je moje teta a ta ted'ka, ta mi hodně pomáhá, ta mě předtím hodně varovala, a já jsem ju jako...když je člověk zamilovaný, tak.... ale ted'ka su ráda, že ji mám a že za ní můžu teda kdykoli zajet a že mi pomůže. Že mám nějaké aspoň to zázemí...*

5.2 VO č. 2: Jaký je režim jejich dne?

Cílem druhé výzkumné otázky bylo zjistit, jaká je náplň dne jednotlivých respondentů, tedy co dělají přes den, s kým se stýkají, kam chodí, jak tráví čas či mají li nějaké záliby.

5.2.1 Místo pobytu

Na otázku kde přes den přebývají, odpověděl (R1) *V létě jsem normálně v práci, na brigádě, no a ces zimu se stahujem sem.* Místem určení *sem* měl (R1) na mysli azylové zařízení. (R2) odpověděl obdobně *No momentálně tady.* Opět měl na mysli azylové zařízení. (R3) opět stručně *V charitách.* (R4) *Ted'ka su tady, tady su od podzimu a jinak říkám, často jezdívám za tetou, nebo aji chodím, když chodím na úřad, chodívám do knihovny a na internetu hledám si tu práci, nebo si obcházím firmy a tak, takže se snažím, tady být co nejmíň.*

5.2.2 Náplň dne

Skoro všichni dotazovaní uvedli, že mají nějakou zálibu, které se v rámci možností věnují a snaží si tak zkrátit den. Vyjimku tvořil jen (R1) *Cez deň...no ráno máme snídani, to je do půl dvanáctej, od devátej do půl dvanáctej – snídaně, najím sa a snažím sa zaspáť. Záliby a co mě baví? Momentálně tu, v tomto azylovém domě me nebaví nič ... lebo sa trápim nad tou prácou a furt něco špekulujem, rozmyšľám, tak prakticky sa nemožem odrea-govat od toho, že to tak špatně dopadlo.* (R2) *Četba, hlavně četba.* Oproti tomu (R3) *Přes den? ...Sbíráme zbytky a tak.* A jako zálibu uvádí poněkud překvapivě *Zpěv.* (R4) náplň

dne a záliby uvedla již v předchozí odpovědi ... *aji chodím, když chodím na úřad, chodívám do knihovny a na internetu hledám si tu práci, nebo si obcházím firmy a tak, takže se snažím, tady být co nejmiň. Tak ráda čtu, jakoukoliv literaturu, hlavně historickou, a také ty domácí práce, jako je pletení, vyšívání, když jsem ještě byla...měla domov, tak jsem ráda pracovala na zahrádce, tam asi nejvíc.*

5.2.3 Spánkový režim

Jak vypadá dodržování spánkového režimu respondenti uvedli: (R1) *od devátej do půl dvanáctej – snídane, najím sa a snažím sa zaspát.* (R2) *Chodím spát asi tak v sedm, a vstávám o pěti.* (R3) *odpověděl trochu po svém... V devět a v sedm nás vyhazují.* (R4) *To tady asi není, já tak vstávám, okolo, po té půl osmé, kolem půl osmé a chodívám spát tak kolem desáté večer.*

5.3 VO č. 3: Jakým způsobem obstarávají stravu ?

Asi jednou z nejčastějších otázek, která nás napadne v souvislosti s osobami bez přístřeší je kde a jakým způsobem si obstarávají stravu, co popřípadě jedí, pijí a kde na to berou vůbec peníze.

5.3.1 Jídlo a pití

Na otázku obstarávání si stravy uvedli (R1) *Piju čaj, strava je tu poměrně dobrá.* (..slovem *tady* měl na mysli azylové zařízení). (R2) *taktéž Většinou tady a pije čaj ...* (R3) *...Sbíráme zbytky a tak. Ehmm...venku na ulici.* (R4) *No tak, nakupuju si sama a vzhledem k tomu, že jezdívám za tou tetou, tak ta mi vždycky něco dá, o víkendu, takže já si každý den vařím.*

5.3.2 Alkohol

Požívání alkoholu mezi bezdomovci je nejčastější a zároveň asi i nejméně překvapivým jevem pro širokou veřejnost. Na požívání alkoholu respondenti odpověděli vesměs kladně. Jen (R1) tvořil výjimku, odpověděl, že *Žádný alkohol nepije....* poněvadž jsem jej osobně znal, tak uvedu situaci na správnou míru. Dotyčný v tu chvíli, žádný alkohol nepil, v tom

nelhal, ale ne proto, že by byl abstinent, ale proto že na něj neměl zrovna peníze. (R2) *Někdy ano, pivo.* (R3) *Hodně víno.* Mohu potvrdit a dodám, že víno bylo v krabicovém balení. (R4) *Tak, v létě si dám jedno pivo, jinak teď byly Vánoce, tak dvě deci červeného vína, ale přiměřeně.*

5.3.3 Finanční prostředky

O tom, že mezi lidmi bez přístřeší bude nouze o peníze, nelze vůbec pochybovat. Zajímali jsme se, proto zda přeci jen nějaký příjem mají. Jen stěží si dokážeme představit, že bychom neměli opravdu ani korunu a nemohli si tak koupit vůbec nic. (R1) *tvrdil Nemám nič.* (R3) *Ano.* (pobíral sociální dávky). (R3) *Somr. Prostě od lidí.* (R4) *Ano, беру sociální dávky.*

5.3.4 Zaměstnání – práce

Na otázku zdali si dotazovaní hledají práci, za kterou by mohli dostat peníze, odpověděli (R4)... *chodím na úřad, chodívám do knihovny a na internetu hledám si tu práci, nebo si obcházím firmy a tak...* (R3) *jen zakroutil hlavou, že ..noo jako aj joo, ale nikde není....není nikde?..nee.* (R1) *Teraz ani nie, nemožem chodiť mám koleno zlé.* Měl problém s pohybovým aparátem narušené vazivo a zánět v koleně tudíž se pohyboval jen ztěží, což značně snižovalo jeho šanci najít práci. A obdobně na tom byl i (R2) *No ano, ale protože беру silné léky na hlavu, tak mě nikde nechcou.*

5.4 VO č. 4: Jakým způsobem si zajišťují hygienu?

Obdobnou často kladenou otázkou, jako byla předchozí a týkala se stravování, je i otázka, jak je to s dodržováním hygieny mezi bezdomovci. Mezi bezdomovci jak známo se vyskytují lidé se zdravotními problémy a nedodržení některých hygienických návyků, či neléčení případných onemocnění by tak mohlo způsobit velmi závažné zdravotní komplikace. Tyto by mohly vést až ke kritickým stavům, jako je bezprostřední ohrožení života.

5.4.1 Osobní hygiena

Na možnosti dodržování osobní hygieny všichni odpověděli pozitivně (R1) *Dá se tu osprchovat každý deň, je na to vyhradených 15 minut, šactvo je opraté, čisté, není problém.*

I dotazovaný (R2) uvádí *Jako to můžu kdykoliv.* (R3) tradičně její odpověď zněla stručně, ale tentokrát se přeci jen snažila *no v charitě ... Jak často? Každý den.* (R4) *Ano, tak já tady mám koupelnu, pračka tady také je, takže ...*

5.4.2 Zdravotní stav

Jednou z dalších výzkumných otázek byla otázka, jež měla za úkol přiblížit či alespoň nastínit obecně zdravotní stav dotazovaných. Z etických důvodů se však nebudeme zabývat jednotlivými druhy onemocnění. Nutno připomenout, že ani nejsou hlavním předmětem našeho výzkumu. Na otázky zda dotazovaní trpí nějakým onemocněním či berou léky a kde si je opatřují, odpověděli: (R1) *Mám. Mám ...no problémy velké ...s kloubami. Berem si léky, berem Brufen, a opatrujem si jich od magistry, která se stará o pacientov.* (R2) *No, léčím se na psychiatrii. A zda bere léky odpověděl, že Ano.* (R3) *Ano...eeee...nemocný mandle...léky údajně žádné nebere.* (R4) na otázku zda má zdravotní problémy odpověděl *Mám.* Co se obstarávání léků týká, tak uvedl: *Mám od lékaře.*

5.4.3 Lékařský dohled

Kladli jsme také otázku, zda jsou naši respondenti pod trvalým – pravidelným lékařským dohledem nebo, zda vyhledávají lékaře až v případě, že nastane nějaký zdravotní problém. (R1) *Naposledy jsem bol u lékaře před pol rokem.* (R2) *K obvodnímu já nechodím, já chodím na tu...Ix za měsíc.* (R3) *Ano. Včera.* (R4) *No tak, teďka u své obvodní paní doktorky jsem byla teďka v pondělí, kdy jsem ležela vlastně čtrnáct dní v nemocnici. A chodím k ní pravidelně, protože mám jako své zdravotní problémy. Tak, tak.*

5.5 VO č. 5: Život po sexuální stránce?

Ačkoli se tato výzkumná otázka může zdát na první pohled možná někomu nevhodná či pobuřující, měli jsme však za to, že sexualita je jedna ze základních a přirozených lidských vlastností a potřeb. Z tohoto důvodu jsme se ji respondentům rozhodli položit.

5.5.1 Partner

Z důvodu toho, že člověk je tvor společenský a utváření partnerských vztahů je zcela běžné napříč všemi patry naší společnosti, položili jsme i otázku, jež se dotýká partner-

ských vztahů i našim respondentům, kteří žijí na samotném okraji naší společnosti nebo chcete li v jejím nejnižším patře. Na otázku, zda mají partnera/ku a jak často se s ním stýkají, zde jednotliví dotázaní uvedli (R1) *Nemám.* (R2) *Ne.* (R3) *Ne.* Pouze dotázaná (R4) uvedla *Ted'ka mám nového partnera, ale bydlí v Ostravě, takže se vidíme málo.* A dodala že *On jezdívá za mnou.*

5.5.2 Potřeba sexu

Co se týká otázky sexuální potřeby, tak (R1 i R2) naprosto shodně pokrčili jen rameny s tím, že snad ani tuto potřebu nemají. (R3) se zadíval do dále, jako by tam hledal odpověď, nadechl se, jako by chtěl něco říct, ale nakonec také jen pokrčil rameny. (R4) jako jediná odpověděla stručně *No, je. Tedy, že jako pro něj jediného (z dotazovaných) sex důležitý je.*

5.5.3 Pohlavní choroby

Na dotaz zda mají či někdy v minulosti měli nějakou pohlavní chorobu opět (R1, R2 i R3) jen mlčky zakroutili hlavou, že ne. (R4) uvedl že *Ne, naštěstí ne.*

5.5.4 Bezpečný sex

I otázka směřovaná na prevenci před pohlavními chorobami se týkala prakticky jen (R4), který odpověděl, že *mám stálého partnera kterému věřím...* a používá tedy jen anti-koncepci.

5.6 VO č. 6: Jakou mají představu o své budoucnosti?

Tato poslední otázka byla položena jako logické vyústění chronologického zakončení tématu od počátku vzniku ztráty přístřeší, přes jednotlivá úskalí, která tito lidé musejí denně překonávat a vyrovnávat se s nimi, až po představu, jakým směrem by se měl jejich další život vyvíjet.

5.6.1 Budoucnost

Přes tristní životní situaci, ve které se námi dotazovaní lidé ocitli a musejí se s ní vyrovnávat den co den, nás zajímalo, jaký pohled mají na svoji budoucnost, zda vůbec o ní přemýšlí. (R1) *Premýšlám nad ňou každý deň.* Ale konkrétní představu neměl. (R2) *Hlavně*

prácu.) *Já mám dojem, že už jsem...že už od toho dna se neodrazím, jako že už to bude...jestli chápete, co tím myslím jo.... že už jsem dost starý na to, abych začínal nějak znovu...i ubytovny a tak... (R3) Ano. Chtěla bych žít a postarat se o sebe a mít práci. ...zde opět chybí konkrétní představa či plán na řešení situace. (R4) No tak skoro každý den teďka.*

5.6.2 Víra v lepší život – životní cíl

Snad každý člověk na světě má kromě i jiných představ o životě vytyčený řekněme hlavní životní cíl, za kterým se snaží směřovat. I na tuto otázku jsme hledali odpověď u našich respondentů. (R1) *Uzdravit sa, dostat' prácu, a čo najskvor sa od'alto zdálit'.* (měl na mysli azylové zařízení). *Dokázat' bysom chcel...? Žít jako člověk. (R2) No ... (úsměvně)... dosáhnout...tak to se mně asi nepovede...jako mýt svůj byt a práci. (R3) Cíl? To co jsem řekla. Přála bych si zpátky být se svou mámou, to je můj cíl. (R4) Znovu být zaměstnaná. To je asi největší priorita.*

5.6.3 Pomoc v životní situaci

To, že naši respondenti žijí na samém okraji naší společnost v dosti nuzných podmínkách je již známo. Ovšem asi těžko se dokáží bez cizí pomoci rekuperovat – tedy vrátit zpět do pater společnosti, ze kterých před časem dopadli až na samé dno. Jak těmto lidem naše společnost pomáhá, je dost diskutabilní. Proto jsme jim položili otázku, kdo si myslí, že by jim mohl v jejich těžko řešitelné životní situaci pomoci. Odpovědi se poněkud různily. (R1) *Tak to nevím, asi bud' sám, alebo jedině až...existuje Pán Bůh.* (R2) *To nevím, to budu muset asi sám.* (R3) měl poněkud svérázný a překvapivý názor *Charita. Jo. nooo, trochu ne...ten, co vždycky pomáhá všem...jako ten...pro lidi, pro bezdomovce...ten Švan-cenb...* (myslela prezidentského kandidáta Karla Schwanzerberga...) *Jo, ten. Řekl mi, že udělá něco, ale neslibuje, že zkusí něco... Ano, mluvila jsem osobně, ano mluvila. Zde se (R3) rozpovídala na svůj vkus až moc, ale to mělo na svědomí s největší pravděpodobností působení alkoholu, jehož si po celé dopoledne ve značném množství dopřával. (R4) uvedl jako zdroj pomoci svého *Přítele nebo ta tetu.**

Pro snazší orientaci vedoucí zároveň k získání přehledu o zkoumaných jevech v jednotlivých kategoriích nám poslouží tabulka na následující straně. V tabulce jsou společné číselné kódy dotazovaných respondentů přiděleny do příslušných kategorií. Podrobný kompletní seznam číselných kódů je uveden v příloze P1.

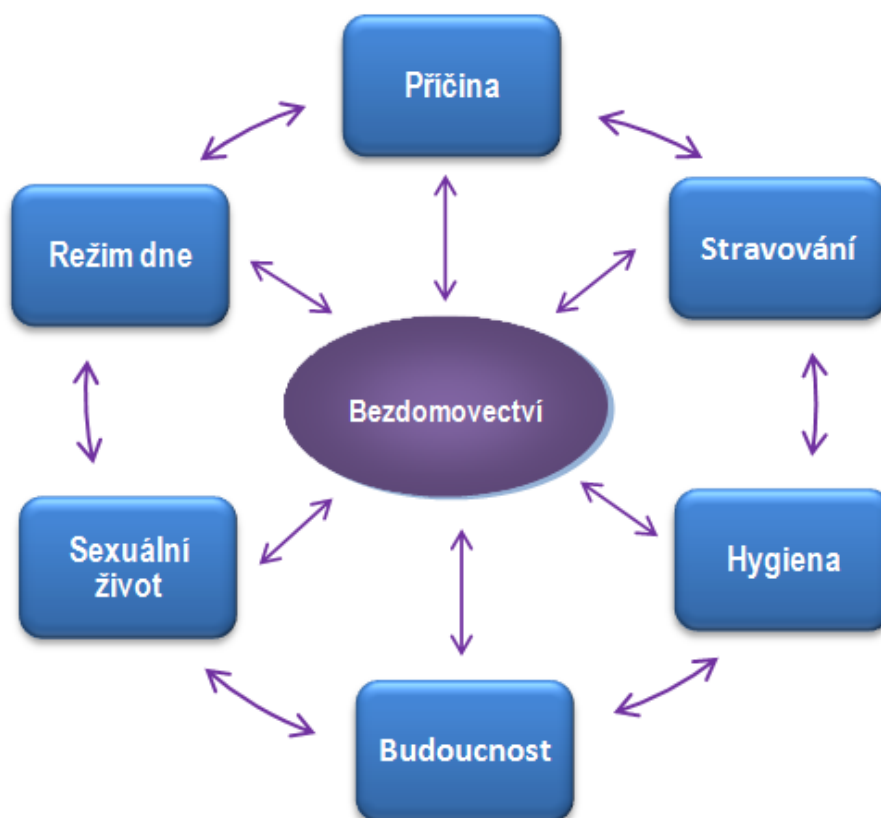
Kódy	Kategorie	Dimenziolizace kategorií
1, 2, 3, 11, 17	1. BEZDOMOVECTVÍ PŘÍČINA	- Hlavní spouštěč - Možnost prevence - Postoj rodiny
5, 13, 17	2. REŽIM DNE	- Místo pobytu - Režim spánku - Náplň dne
10, 12	3. STRAVA	- Jídlo a pití - Alkohol - Finanční prostředky
6, 8, 9, 23	4. HYGIENA	- Osobní hygiena - Zdravotní stav - Lékařský dohled
22, 24	5. SEXUALNÍ ŽIVOT	- Partner - Potřeba sexu - Pohlavní choroby
1, 17, 18, 20, 22	6. BUDOUCNOST	- Vlastní budoucnost - Víra v lepší život - Pomoc v životní situaci

Tabulka č. 2: Přehled výsledků otevřeného kódování

Zdroj: autor diplomové práce

Pro názornost axiálního kódování kde si můžeme všimnout vzájemné propojenosti (souvislosti) mezi zkoumanými jevy či kategoriemi nám poslouží graf (vztahová matice) znázorňující schematické axiální kódování.

Graf č. 4: Grafické schéma axiálního kódování – vztahy mezi kategoriemi

Zdroj: autor diplomové práce

PŘÍČINNÉ PODMÍNKY – události, jež vedly k hlavnímu jevu

JEV (BEZDOMOVECTVÍ) – soubor jednání a vzájemných interakcí

NÁSLEDEK – zde je to budoucnost, jež vyplývá z hlavního jevu

INTERVENUJÍCÍ JEVY - jsou ostatní postranní podmínky (stravování, hygiena, režim dne apod.) jež souvisejí a ovlivňují kategorie ve všech směrech, vždy však přímo souvisejí s hlavním jevem.

STRATEGIE JEDNÁNÍ (reagování na jev) – v grafu jsou vyjádřeny pomocí šipek a je na každém jedinci, jakou strategii si zvolí. Jedná se o zcela individuální záležitost, protože každý člověk na stejné podněty může reagovat jinak.

„ Důležitá rozhodnutí činí výzkumník, který se musí rozhodnout, která z kategorií odpovídá základnímu jevu, která určuje a popisuje kontext, příčinné a intervenující podmínky, strategie jednání a následek. “ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 223)

6 SHRnutí VÝzkUMU

Jak ukazují výsledky analytické části uskutečněných rozhovorů, hlavním důvodem vedoucím ke ztrátě přístřeší je ztráta zaměstnání a následně logická absence mnohdy jakýchkoliv finančních prostředků. Tuto příčinu uvedli jako hlavní důvod vzniku ztráty domova téměř všichni dotazovaní respondenti. K výzkumu byly vybrány celkem čtyři osoby bez přístřeší dva muži a dvě ženy z Jihomoravského kraje. Původní hlavní cíl výzkumu byl poněkud ochuzen a musely být změněny některé výzkumné kategorie, a to z důvodu nepřízně počasí, protože venkovní teploty se pohybovali pod bodem mrazu. To mělo logicky za následek, že výzkumný vzorek (lidé bez přístřeší) se nenacházeli ve svém přirozeném prostředí na ulici, ale většina z nich využívala služeb azylových zařízení. Díky tomuto stavu situace plně nevynikly zásadní rozdíly v bezdomovectví mužů a žen. Tyto rozdíly se předpokládaly především v oblasti hygieny a resistenci vůči venkovnímu prostředí. Naopak se potvrdila absence finančních prostředků, nadměrné požívání alkoholických nápojů a špatný zdravotní stav. Pouze R1 uvedl, že alkohol nepožívá a nelhal, jen opomněl říct, že momentálně, a to z důvodu absence jakýchkoliv finančních prostředků, za které by si mohl alkohol opatřit. Na dotaz, zda si hledají práci, odpověděl jen jeden z dotazovaných kladně, zbylí vzhledem ke svému zdravotnímu stavu byli jen stěží zaměstnatelní. U jednoho z respondentů byl hlavní důvod nemožnosti zaměstnání časté požívání alkoholu. Díky využívání azylových zařízení byly výsledky výzkumu v kategoriích hygieny, stravovacích návyků pozitivní. Pokud se jednalo o sexuální potřeby byli dotazovaní až na R4 bez partnerů a žádný sexuální život nevedli. Poslední šestá kategorie výzkumu se zabývala otázkou pohledu respondentů na budoucnost. Zde byli asi nejpatrnější rozdíly mezi muži a ženami. Zatímco muži by si přáli především mít vlastní bydlení a práci, ženy oproti nim jevily touhu sice také po vlastním bydlení, ale hlavně si přály „být s někým“ žít s partnerem. Ještě by se dalo říci, že ženy bez domova mají mnohem optimističtější pohled na svoji nuznou životní situaci než muži, ti naopak propadají skepsi.

Zjištěné nedostatky - využití pro praxi

Při výzkumu bylo odhaleno několik nežádoucích jevů, o kterých je se nutné zmínit. Prvním jevem byla naprostá neochota vedoucích pracovníků velkých azylových zařízení k jakékoliv spolupráci se studenty. Dokonce někteří spíše zneužívali svého postavení a

chtěli poskytnutí spolupráce podmínit dobrovolnickými aktivitami studenta v jejich zařízení. Odůvodňovali to především tím, že takový kontakt studenta „výzkumníka“ pro uživatele není vůbec vhodný. Přitom paradoxně všichni dotazovaní respondenti byli rádi, že za nimi vůbec někdo přišel a má zájem o to, jak vlastně žijí a zvládají řešit jejich problémy.

Dalším jevem byl značný rozdíl mezi mužským a ženským azylovým zařízením. Azylové domy pro muže byly dost často vybavené velmi starým vnitřním zařízením a navíc se zde projevovala jakási „nepsaná hierarchická posloupnost“ mezi uživateli azylového zařízení. Myslím, že není pochyb o tom, že v takovýchto zařízeních dochází k šikaně mezi klienty. O to více je smutnější to, že se jedná o zařízení, které by mělo především lidem pomáhat. Dále bylo zaznamenáno, že obecně velká azylová zařízení mají problémy s obsazením personálních míst svých pracovníků. Hlavním důvodem proč tomu tak je, je nízké finanční ohodnocení zaměstnanců azylových zařízení a jejich značná psychická zátěž.

ZÁVĚR

Dnes již můžeme s odstupem času s jistotou říct, že v průběhu transformačního období zejména v 90. letech se stala chudoba v zemích střední a východní Evropy, včetně určitých lokalit České republiky, zřetelným fenoménem. Sociální vyloučení, které je výrazem pro jasnou ztrátu „místa“ ve společnosti, bude chudobu nadále doprovázet. V souvislosti se vzrůstajícím rizikem sociálního vyloučení ohrožených skupin obyvatelstva je diskutována otázka vzájemné rovnováhy mezi právy politickými, občanskými a sociálními. Zvláště s růstem nezaměstnanosti se bude riziko sociálního vyloučení vztahovat na stále širší skupiny obyvatelstva a do ohrožených skupin bude vtahováno stále více lidí s nízkou kvalitací a s nízkým vzděláním, lidí starých, mladých, postižených tělesně, mentálně, lidí z etnických a kulturních menšin. A také ale lidí nemajících k danému oboru, jenž vystudovali, téměř žádný vztah, a tudíž ani zájem se v této oblasti dále rozvíjet. Tito lidé jen stěží obstojí v současném systému tržní „výkonové“ ekonomiky. Rostoucí rozsah sociálního vyloučení spolu s rostoucím rozsahem chudoby jsou značně závažné společenské jevy, které mohou v budoucnu ohrožovat sociální soudržnost celé naší společnosti. Tyto jevy se však ve své plné negativní síle projeví teprve v horizontu několika let. Otázkou však zůstává, zda tomuto jevu šlo nějakým způsobem v době jeho vzniku zabránit, předejít či jej nějakým vhodným (citlivějším) způsobem eliminovat, popřípadě, zda není už pozdě tento naprosto negativní jev produkovaný dnešní společností zastavit. Když jsem prováděl rozhovory, lidé bez domova mě značně překvapili, a to tím, že přes všechna utrpení měli stále optimistický pohled na svět, jak již i z výzkumu vyplynulo, ženy mnohem větší než muži. Osobně jsem očekával, že to bude setkání se „zlomenými“ lidmi, postiženými syndromem vyhoření, kteří už o život ztratili veškerý svůj zájem. Většina respondentů se ocitla velmi náhle bez prostředků a bez rodiny, bez přátel. Pochopil jsem, že asi nejdůležitějším prostředkem pro zvládnutí tak těžkých životních situací jakou ztráta domova je, bude vnitřní postoj, který jedinec zaujme, a odstup, jenž si od vzniklé situace dokáže udržet. Také mě velice potěšilo, když dotazovaní respondenti sami zmínili, jak je nutné a dobré si navzájem pomáhat, mít dobré vztahy s ostatními lidmi a udělat někomu radost. Toto lze brát jako důkaz toho, že život na ulici nemusí jednoznačně vést k uzavření se do sebe sama a zahořknutí ke svému okolí a k celému světu.

Seznam použité literatury

- [1] BUCHTOVÁ, Božena a kol. Nezaměstnanost. Psychologický, ekonomický a sociální problém. Praha: Grada, 2002. ISBN 8024790068.
- [2] HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, Lenka. Konceptualizácia v oblasti sociálnych služeb. Praha: Hnutí R, 2010. ISBN 978-80-86798-09-7.
- [3] HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, Lenka a Daniela BAKOVÁ. Člověk bez domova – životný štýl či krutá realita? Nitra: UKF, 2012. ISBN 978-80-558-0064-6.
- [4] HRADECKÝ, Ilja a Vlastimila HRADECKÁ. Bezdomovství – extrémní vyloučení. Praha: Naděje, 1996. ISBN 80-902292-0-4.
- [5] CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [6] JESENSKÝ, Ján. Uvedení do rehabilitace zdravotně postižených. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-706-6941-1.
- [7] KELLER, Jan. Posvícení bezdomovců. Praha: Sociologické nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7419-155-8.
- [8] KRAUS, Blahoslav, HRONCOVÁ Jolana a kol. Sociální patologie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1.
- [9] MAREK, Jakub, STRNAD, Aleš a Lucie HOTOVCOVÁ. Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0090-1.
- [10] MAREŠ, Petr. Sociologie nerovnosti chudoby. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.
- [11] MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana a Pavla KODYMOVÁ. Sociální práce v praxi. Praha: Portál s.r.o, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- [12] MATOUŠEK, Oldřich a kol. Sociální služby. Praha: Portál s.r.o, 2007. ISBN 978-80-7367-310-9.
- [13] MATOUŠEK, Oldřich.: Slovník sociální práce. Portál. Praha 2003. ISBN 978-7367-3011-4.

- [14] MICHALÍK, Jan a kol.: Poradenství uživatelům sociálních služeb. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 978-80-903658-2-7.
- [15] MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing, a.s. 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- [16] PAULÍK, Karel. Psychologie lidské odolnosti. Grada. Praha 2010. ISBN 978-80-247-2959-6.
- [17] PĚNKAVA, Pavel. Specifika sociální práce s osobami bez přístřeší. In. Sborník studijních textů. Gojová Alice. Ostrava: b.n, 2009. ISBN 978-80-7368-627-7
- [18] POTÚČEK, Martin. Sociální politika. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-01-X
- [19] PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. Bezdomovectví. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
- [20] SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální exkluze a inkluze menšin a marginalizovaných skupin, 2004, Brno: MU a Nakladatelství Georgetown
- [21] SLOWIK, Josef. Speciální pedagogika. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4717-333.
- [22] STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999, ISBN 808583460X.
- [23] ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ, Marina a Bedřiška KOPOLDOVÁ. Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4.
- [24] ŠOLCOVÁ, Iva. Vývoj rezilience v dětství a dospělosti. Praha: Grada publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2947-3.
- [25] ÚLEHLA, Ivan. Umění pomáhat. Praha: Slon, 1999. ISBN 80-85850-69-9.
- [26] VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- [27] VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.

Internetové zdroje:

- [1] ALICE GOJOVÁ, 2015. *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*. [online]. [23.3.2015]. Dostupné z: http://projekty.osu.cz/sockur/dok/publikace/gojova_a-sbornik_st_textu.pdf
- [2] AZYLOVÝ DŮM, 2015. [online]. [2.12.2014]. Dostupné z: http://www.azylovydum.cz/azylovy_dum
- [3] AZYLOVÉ DOMY, 2014. [online]. [7.12.2014]. Dostupné z: <http://www.azylovedomy.cz/feantsa/informace-o-feantse/>
- [4] FIRMY.CZ, 2014. [online]. [18.12.2014]. Dostupné z: <http://www.firmy.cz/detail/12712341-astras-kromeriz.html>
- [5] HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovství v České republice*. Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé. [online]. [cit. 10.04.2013]. Dostupné z: <http://nadeje.cz/vz/pslvakj05cz.pdf>
- [6] CHARITA BLANSKO, 2015. [online]. [2.3.2015]. Dostupné z: <http://blansko.charita.cz/rodina/problansko/ad/>
- [7] IGARIOVÁ, E., SOBEK, P., 2013. *Sociální deviace a sociálně patologické jevy z hlediska bezdomovectví*. [online]. [cit. 2013-04-04]. Dostupné z: http://www.kpsv.fsvaz.ukf.sk/PhD%20konf%202010/SUBORY/PDF/48_Igariova-Sobek.pdf
- [8] NEZISKOVKY, 2014. [online]. [22.11.2014]. Dostupné z: <http://neziskovsky.cz/cz/icn/stop/zakladni-pojmy/>
- [9] SOCIÁLNÍ PÉČE BRNO, 2014. [online]. [17.11.2014]. Dostupné z: <http://socialnipece.brno.cz/texty/5/podmenu/19/sluzby-socialni-prevence/>
- [10] SOCIÁLNÍ PRAHA, 2014. [Online]. [17.11.2014]. Dostupné z: http://socialni.praha.eu/jnp/cz/socialni_sluzby/index.html?mode=list#item-198558
- [11] VLÁDA.CZ, 2015. [online]. [12.1.2015]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Koncepce-prevence-a-reseni-problematiky-bezdomovectvi-v-CR-do-roku-2020.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
LDN	Léčebna dlouhodobě nemocných
SR	Slovenská republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
apod.	a podobně
aj.	a jiné(i)
popř.	popřípadě
resp.	respektive
tj.	to je

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č.1: Ilustrační obrázek azylového domu pro muže	35
---	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Porovnání místa sečtení (místa obvyklého pobytu) a místa trvalého pobytu bezdomovců k 26. 3. 2011	42
Tabulka č. 2: Přehled výsledků otevřeného kódování	56

SEZNAM GRAFŮ:

Graf č. 1: Příčiny vzniku bezdomovectví	24
Graf č. 2: Tzv. vícestupňový model sociálního začleňování bezdomovců.....	31
Graf č. 3: Bezdomovci podle kraje obvyklého a trvalého pobytu k 26. 3. 2011.....	41
Graf č. 4: Grafické schéma axiálního kódování – vztahy mezi kategoriemi	57

SEZNAM PŘÍLOH:

P1 - Seznam jednotlivých číselných kódů

Příloha P I: Seznam jednotlivých číselných kódů:

1. zaměstnání
2. rodinné vztahy
3. přátelé a známi
4. ubytování
5. spánek
6. hygiena
7. stravování
8. nemoci
9. užívání léků
10. finance
11. dluhy
12. alkohol
13. záliby
14. svědomí
15. osamostatnění se
16. vlastní bydlení
17. beznaděj
18. víra v lepší život
19. síla vrátit se zpět
20. domov
21. absence soukromí
22. touha po někom blízkém
23. návštěva lékaře
24. partner
25. ztráta identity